

Yogyakarta İlkeleri Işığında Türkiye’de Mevzuat ve Ayrımcılık

Sığacık 27 -31 Ağustos 2014

PEMBE
HAYAT

KA
OS
GL
Kırsal Kalkınma Kurumu
Kırsal Ekonomi ve
Sosyal Politikalar Genel Müdürlüğü

**Pembe Hayat LGBTT Dayanışma Derneği
İletişim Bilgileri**

Adres: Ataç 1 Sokak No: 3/8 Yenışehir Ankara

Telefon: 0 312 433 85 17

Faks: 0 312 433 85 18

E-Posta: pembehayat@pembehayat.org

Web: www.pembehayat.org

Kaos GL Derneği İletişim Bilgileri

Adres: Gazi Mustafa Kemal Bulvarı 29/12 06440 Kızılay Ankara

Telefon: 0 312 230 03 58

Faks: 0 312 230 62 77

E-Posta: bilgi@kaosglderneği.org

Web: www.kaosgl.org

Grafik Tasarım ve Baskı

Ceket Medya

Basım Tarihi

Nisan 2015

“Bu rapor, Pembe Hayat ve Kaos GL Dernekleri'nin Nefret Etme Projesi kapsamında Avrupa Birliği Demokrasi ve İnsan Hakları Programı'nın destekleriyle basılmıştır.”

KAOS GL VE PEMBE HAYAT DERNEKLERİ İNSAN HAKLARI HUKUK STRATEJİSİ TOPLANTISI ÇALIŞMA RAPORU

Sığacık 28 -31 Ağustos 2014

Türkiye’de 90’lı yıllardan beri örgütlenen lezbiyen, gey, biseksüel ve translar özellikle 2000’li yılların ortalarına doğru, insan hakları ihlallerini izlemeye ve raporlama çalışmalarını gündemine almaya başladı. Bu süreç ile birlikte cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ayrımcılığı temelli insan hakları ihlalleri hem hareket içinde hem de sivil toplum içinde daha görünür olmaya başladı. Özellikle trans kadınlara ve eşcinsel erkeklere yönelik nefret cinayetlerinin yoğun olarak yaşanıyor olması ve adalete erişimin önündeki engeller, cezasızlık ve özellikle trans kadınlar söz konusu olduğunda kolluk kuvvetlerinin sistematik olarak işkence ve kötü muamele faili olarak karşımıza çıkması, eğitim, çalışma hayatı, sağlık ve sosyal hizmetlere erişimin önündeki engeller sürekli karşılaştığımız ihlal alanlarını oluşturmaktadır. İhlale uğrayan mağdurlara destek olma ile sınırlı bir yaklaşımda en başta eşcinsel ve biseksüel kadınların ve trans erkeklerin insan hakları alanında yaşadıkları sorunları “görünmezliğe” mahkum etmektedir. LGBT derneklerin kapatılmamaya karşı yürüttükleri kampanyalar, halen sürmekte olan Halil İbrahim Dinçdağ ve Ahmet Yıldız davaları LGBT’lerin insan haklarına ilişkin duyarlılığı arttırdığı düşünülse de adaletin bir türlü tecelli etmiyor olması özellikle lezbiyen, gey, biseksüel ve trans yurttaşların ulusal adalet ve insan hakları sistemine olan inançsızlığını pekiştirdiğini söyleyebiliriz.

LGBT’lerin insan hakları ve hukuk alanına ilişkin politikalara müdahalede bulunma ihtiyacının kendini iyiden iyiye hissettirmeye başladığı bir dönemde Hukuk Çalıştayını düzenledik. LGBT’lerin insan hakları meselesinin sadece “hukuk”la çözülemeyeceğinin farkındalığıyla hukukçularla LGBT’lerin insan hakları alanında çalışan Kaos GL ve Pembe Hayat aktivistlerini bir araya getirmeye karar verdik. 28-31 Ağustos 2014’te Seferihisar

Sığacık'ta LGBT'lerin insan hakları sorunlarına yönelik çözüm stratejilerini tartışmaya açtık.

Bu metin kaleme alınırken, Yogyakarta İlkeleri baz alınmıştır. Yogyakarta İlkeleri çok geniş yelpazede insan hakları standartları ve bunların cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konularındaki uygulamalarını ortaya koymaktadır.

Bu belge bir durum analizi yapmanın ötesinde “neler yapılabilir”i tartışmaya açmak için hazırlandı. Bu yüzden biten bir belge olarak değil, LGBT hareketinin hukuk sistemi ile karşılaşması olarak değerlendirmek mümkün.

Kaos GL'in kuruluşunun 20. yılını geride bırakırken ve Türkiye'nin ilk trans öz örgütlenmesi olan Pembe Hayat LGBTT Dayanışma Derneği'nin kuruluşunun 10. yılına yaklaştığımız şu günlerde farklı alanlarda bir dizi etkinlik ve çalışma gerçekleştiriyoruz. Bu çalıştay da insan hakları ve hukuk alanına ilişkin biraz durup soluklanıp “ne yapıyoruz” sorusunu sormamıza ve bu alanı değerlendirmemize vesile oldu.

Bu süreçte katkı sağlayan Kaos GL Derneği avukatları Oya Aydın, Hayriye Kara ve Yasemin Öz başta olmak üzere katılımcı hukukçu arkadaşlarımıza ve Kaos GL ve Pembe Hayat LGBTT Dayanışma Derneği çalışanlarına ve gönüllülerine, bu etkinliğin gerçekleşmesini olanaklı hale getiren SİDA'ya, ABD Türkiye Büyükelçiliği'ne, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu'na ve Avrupa Birliği Demokrasi ve İnsan Hakları için Avrupa Aracı'na teşekkürlerimizi sunarız.

Umut Güner
Kaos GL Derneği

ATÖLYE, EĞİTİM HAKKI

Hukuki Düzenlemeler

Uluslararası Mevzuat

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 26. maddesine göre herkes eğitim hakkına sahiptir ve yükseköğretim, yeteneklerine göre herkese tam bir eşitlikle açık olmalıdır. Ayrıca eğitim insan kişiliğini tam geliştirmeye ve insan haklarıyla temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır.

Türkiye'nin de tarafı olduğu Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'nin 13. maddesi herkesin eğitim görme hakkına sahip olduğunu düzenlemektedir.

Türkiye'nin üyesi olduğu Avrupa Konseyi'nin, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılığa ilişkin oldukça yeni tarihli ve ayrıntılı bir tavsiye kararı bulunmaktadır. Ancak bilindiği gibi tavsiye kararları hukuken bağlayıcı metinler değildir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Cinsel Yönelim veya Cinsiyet Kimliği Temellerinde Ayrımcılıkla Mücadeleye Dair Önlemler ile ilgili CM/Rec(2010)5 sayılı ve 31 Mart 2010 tarihli Tavsiye Kararı'na göre, üye ülkeler çocuğun yüksek yararını dikkate alarak, cinsel yönelim veya cinsiyet temelinde ayrımcılığa uğramaksızın eğitim hakkını etkin biçimde kullanmasını garanti etmek için eğitim personeline ve öğrencilere yönelik uygun yasal ve diğer önlemleri almalıdır. Bu önlemler özellikle, çocukların ve gençlerin cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği ile ilgili şiddet, zorbalık, sosyal dışlanma ve diğer ayrımcı ve aşağılayıcı muameleden uzak ve güvenli bir ortamda eğitim görme hakkını korumayı içermelidir.

Aynı Tavsiye Kararı'nda çocuğun yüksek yararı dikkate alınarak, cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliği ne olursa olsun okullarda karşılıklı hoşgörü ve saygıyı teşvik etmek için her düzeyde uygun önlemlerin alınması gerektiği belirtilmektedir. Bu önlemler, cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği ile ilgili tarafsız bilginin örneğin okul müfredatı ve eğitim materyallerinde yer almasını ve öğrencilere cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine göre yaşamasına olanak sağlayacak biçimde gerekli bilginin, desteğin ve korumanın sağlan-

masını içermelidir. Üye devletler ayrıca, okullarda eşitlik ve güvenlik politikaları ve eylem planları oluşturabilir ve bunları hayata geçirebilir, ayrımcılık yasağı ile ilgili eğitime veya bu konuda desteğe ve öğretim araçlarına erişimi sağlayabilir. Bu tür önlemler ebeveynlerin çocuklarını eğitime haklarını dikkate almalıdır.

Ulusal Mevzuat

Ayrımcılığı Yasaklayan Mevzuat

Türkiye hukukunda eğitim alanında ayrımcılığı yasaklayan temel düzenlemeler Anayasa'nın 42. maddesinde ve Milli Eğitim Temel Kanunu'nda yer almaktadır. Anayasa'nın 42. maddesi kimsenin eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılmayacağını belirtir.

Milli Eğitim Temel Kanunu'nun Türk milli eğitiminin temel ilkeleri başlıklı ikinci bölümünde yer alan genellik ve eşitlik başlıklı 4. maddesi ve eğitim hakkı başlıklı 7. maddesi eğitim hakkı ve eğitimde ayrımcılığa dair düzenlemelerdir. Kanun'un 4. maddesine göre "Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet ve din ayırımı gözetilmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz." Bahsi geçen maddede sayılan ayrımcılık temelleri arasında cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılık yer almamaktadır. Kanun'un 7. maddesi ilköğretim görmenin her Türk vatandaşının hakkı olduğunu düzenler.

Ayrımcılığa Yol Açabilen Mevzuat

Eğitime ilişkin mevzuatta özellikle de yönetmeliklerde ahlak, terbiye, iffet, vakar vb. ifadelere oldukça sık şekilde yer verilmektedir. Bu ifadeler, daha çok disiplin yönetmeliklerinde yer almaktadır. Bu kavramların tanımlarının ve sınırlarının belirsiz olması, eğitim kurumlarının işlemlerinde veya yargısal süreçlerde LGBT'lerin "ahlaksız" olarak etiketlenmesi ve okuldan uzaklaştırma vs. şekillerde cezalandırılması riskini doğurmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği'nin öğrencilerin uyacakları kurallar ve beklenen davranışlar başlıklı 5. maddesinde yer alan "ahlak ... bakımından dengeli", aynı Yönetmeliğin disiplin cezasını gerektiren davranışlar başlıklı 12. maddesindeki "ahlak ku-

ralları ile bağdaşmayan davranışlarda bulunmak ya da başkalarını bu gibi davranışlara kışkırtmak” ifadeleri yukarıda açıklanan nedenlerle LGBT’ler açısından risk doğurmaktadır.

Aşağıda yer alan ayrımcı mevzuat bölümünde görüleceği gibi askeri kurumlara eşcinsel ve biseksüel erkeklerin girişi kabul edilmemekte, görev veya eğitim sırasında “eşcinsel” olan kişiler tespit edildiğinde de bu kişiler kurumdan çıkarılmaktadır. Kişinin “eşcinsel” olduğu ispatlanamasa dahi farklı kanunlarda da öğrencilikten veya görevden çıkarmaya veya ayırmaya varan yaptırımlara neden olan fiiller ve haller arasında “genel ahlak”, “edep”, “yüz kızartıcı”, “utanç verici”, “itibar”, “onur” ve “şeref” gibi içeriğinin ne şekilde doldurulacağı belirsiz pek çok kavram yer almaktadır. Bu kavramların kanunlarda yer alması LGBT’ler için ayrımcılığa maruz kalma riski doğurmaktadır.

Ayrımcı Mevzuat

Askeri kanun ve yönetmeliklerin büyük bölümünde yer alan “homoseksüellik” ve “gayri tabii mukarenet¹[1]” ifadeleri ile eşcinsellik öğrenim hakkına ilişkin açık bir engel olarak tanımlanmıştır. Bu düzenlemeler, LGBT’ler aleyhine açıkça ayrımcılık içeren düzenlemelerdir.

Harp Akademileri Kanunu’nun girişe engel halleri düzenleyen 11. maddesinde, Astsubay Meslek Yüksek Okulları Yönetmeliği’nin giriş şartlarını düzenleyen 44. maddesinde, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (SAREN) Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği’nin başvuru şartlarına dair 39. maddesinde, Türk Silahlı Kuvvetleri Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği’nin başvuru koşullarını düzenleyen 8. maddesinde, Harp Akademileri Yönetmeliği’nin girişe engel haller başlıklı 38. maddesinde ve Harp Okulları Yönetmeliği’nin harp okullarına giriş koşullarına ilişkin 44. maddesinde de benzer şekilde gayri tabii mukarenetten mahkûm olmamak şartı yer almaktadır.

1 Gayri tabii mukarenet kavramının içeriği ve uygulamada nasıl algılandığına ilişkin ayrıntılı bilgi için raporun İstihdam başlığı altında yer alan Ayrımcı Mevzuat bölümüne bakınız.

Harp Okulları Yönetmeliği'nin disiplin nedeniyle okuldan çıkarmaya ilişkin 61. maddesinde ahlaka aykırı davranışlarda bulunduğu tespit edilenlerin okuldan çıkarılacağı düzenlenmiştir. Maddede, ahlaka aykırı davranışlarla homoseksüellik, gayri tabii mukarenet ve benzeri davranışların kastedildiği belirtilmiştir.

Yukarıda bahsi geçen kanunların ve yönetmeliklerin bir bölümünde sadece kişinin kendisinin değil annesinin, babasının, kardeşlerinin ve velisinin de gayri tabii mukarenetten mahkûmiyetinin bulunmasının ilgili kanun veya yönetmelikte belirtilen kurumlara girişe engel hal oluşturduğu veya çıkarılma nedeni olduğu düzenlenmiştir. Ayrıca örneğin Türk Silahlı Kuvvetleri Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin başvuru koşullarını düzenleyen 8. maddesinde cezaları ertelenmiş, para cezasına çevrilmiş, genel veya özel af kanunları kapsamına girmiş, hükümlülüklerine ilişkin kayıtları adli sicilden çıkarılmış olursa bile gayri tabii mukarenetten mahkûm olanların lisansüstü eğitime kabul edilmeyeceği belirtilmiştir.

Hükümetin Eylem ve Politikaları

Hükümetin eğitim alanında, cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelli ayrımcılıkla mücadele ekseninde bir eylem ve politikası bulunmamaktadır.

LGBT çocuklar ve gençler genelde okulda sınıf arkadaşları, öğretmenleri ve okul arkadaşları tarafından homofobik ve transfobik tutum ve davranışlara maruz kalmaktadır. Aynı zamanda cinsel yönelimlerin gelişim sürecine ilişkin sağlıklı bir bilgiye erişemiyor olmaları bu süreçte kendilerini yalnız hissetmelerine sebep olmaktadır. LGBT çocuklar toplumsal cinsiyet rollerine uymaya zorlanmakta “daha çok erkek”, “daha çok kadın” olmaları beklenmektedir. Öğretmenlerin bu konuda bir eğitim almamaları LGBT çocuklar için okul ortamında bir dizi sorun yaşamasına neden olmaktadır. Çocuğu homofobik ve transfobik tutum ve davranışlara karşı koruyacak mekanizmaların olmaması çocuğu savunmasız bırakmaktadır. Akran zorbalığına karşın sınıf öğretmenleri ve rehber öğretmenler etkili bir çözüm üretmemektedir.

Öneriler:

- Akran zorbalığı broşürü hazırlanabilir. (Rehber öğretmenlere yönelik olabilir öncelikli olarak)
- Çocuğu okul ortamında başta olmak üzere eğitim hakkına erişimin önündeki engelleri kaldıracak mekanizmaların yaratılması için ilgili taraflara yönelik farkındalık artırıcı çalışmalar yapılabilir.
- Çocuk Şubeler, Baroların çocuk merkezleri ve Sosyal Politikalar ve Aile Bakanlığı bünyesinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarına yönelik eğitimler ve farkındalık artırıcı, bilgilendirici dökümanlar hazırlanabilir.
- LGBT'lerin eğitim hakkı izleme ve raporlama faaliyetleri düzenli bir hale getirilebilir. İlk –orta öğretim ve yüksek öğretimdeki sorunların raporlanması ve düzenli olarak ayrımcı müfredatın incelenmesi sağlanabilir. Gerekli durumlarda hukuk yolları kullanılabilir.
- Disiplin yönetmeliklerini kapsayacak şekilde eğitim mevzuatı taranabilir. Ve LGBT öğrenciler ve eğitimciler için ayrımcı durumlar tespit edilebilir.

İLKE 16: EĞİTİM HAKKI

Herkesin cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık gözetilmeksizin ve bunlar dikkate alınmaksızın eğitim hakkı vardır.

Devletler;

- A. Cinsel yönelimlere veya cinsiyet kimliklerine dayalı ayrımcılık gözetilmeksizin, eğitime eşit erişimi ve eğitim sistemi içerisinde öğrencilere, personele ve öğretmenlere eşit muamele edilmesini sağlamak üzere gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- B. Eğitimin her öğrencinin kişiliğine, yeteneklerine ve en üst potansiyelde ruhsal ve fiziksel kabiliyetlerine göre geliştirilmesi konusuna yönlendirilmesini ve her türlü cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine sahip öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap vermesini sağlayacaktır;

- C. Farklı cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimliklerini dikkate alarak ve bunlara saygı duyarak anlayış, barış, tolerans ve eşitlik ruhuyla eğitimin; insan haklarına ve her çocuğun ebeveynlerine ve aile üyelerine, kültürel kimliklerine, dillerine ve değerlerine saygı duyulmasının geliştirilmesine yönlendirilmesini sağlayacaktır;
- D. Eğitim yöntemlerinin, müfredatının ve kaynaklarının; öğrencilerin belli ihtiyaçları, ebeveynleri ve aile üyeleri de dahil olmak üzere diğer başka şeylerin yanı sıra çeşitli cinsel yönelimlerin ve cinsiyet kimliklerinin anlaşılmasının ve bunlara saygı gösterilmesinin geliştirilmesine hizmet etmesini sağlayacaktır;
- E. Kanunlar ve politikaların, zorbalık ve taciz de dahil olmak üzere okul çevresi içerisinde her türlü toplumsal dışlama ve şiddete karşı farklı cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri olan öğrenciler, personel ve öğretmenler için yeterli koruma sunmasını sağlayacaktır;
- F. Bu tür dışlamalara veya şiddete maruz kalan öğrencilerin, koruma sebebiyle ötekileştirilmemesini veya diğerlerinden ayrı tutulmamasını ve bu öğrencilerin yüksek yararların belirlenmesini ve katılımcı bir şekilde bunlara saygı duyulmasını sağlayacaktır;
- G. Eğitim kurumlarında disiplinin, insan onuruyla uyumlu bir şekilde ve öğrencinin cinsel yönelimine veya cinsiyet kimliğine ya da bunun ifade edilmesine dayalı bir ayrımcılık ya da cezalandırma gözetilmeksizin uygulanmasını sağlamak üzere gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alır;
- H. Eğitim sisteminde halihazırda bu tür ayrımcılıklar yaşamış olan yetişkinler de dahil olmak üzere herkesin, cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık gözetilmeksizin yaşam boyu öğrenmeye yönelik fırsatlara ve kaynaklara erişebilmesini sağlayacaktır.

ÇALIŞMA HAYATI ATÖLYESİ

Hukuki Düzenlemeler

Uluslararası Mevzuat

İstihdam alanında ayrımcılıkla ilgili düzenlemelerden biri, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 23. maddesidir. Maddeye göre “herkesin çalışma, işini serbestçe seçme, adaletli ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı” ile “herhangi bir ayırım gözetmeksizin, eşit iş için eşit ücrete hakkı” vardır.

Konuyla ilgili bir diğer uluslararası belge ise Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'dir. Sözleşme çerçevesinde bireysel başvuru yolunu açacak bir Ek İhtiyari Protokol kabul edilmiş ancak henüz yürürlüğe girmemiştir. Türkiye bu Sözleşme'yi 2003 yılında onaylamış ancak Ek İhtiyari Protokol'ü imzalamamış ve onaylamamıştır. Sözleşme'nin 6. maddesi çalışma hakkını ve bu hakkın korunmasını düzenler. Taraf devletlerin bu hakkı tam olarak gerçekleştirmek için alacağı tedbirler, teknik ve mesleki rehberlik ile eğitim programlarını, bireyin temel siyasal ve ekonomik özgürlüklerini koruyan şartlar altında, düzenli şekilde ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimi ile tam ve üretken istihdamını sağlamaya yönelik politika ve teknikleri içermelidir. Ayrıca Sözleşme'nin 7. maddesiyle taraf devletler herkesin adil ve elverişli şartlarda çalışma hakkını kabul eder. Bu hak özellikle ücret; güvenli ve sağlıklı çalışma koşulları; herkese işyerinde uygun bir üst kademeye yükselmeye eşit olanak ve yükselmenin yalnızca kıdem ve yeterlilik esaslarına göre yapılması; dinlenme, boş zaman, çalışma saatlerinin makul ölçülerde sınırlanması, ücretli dönemsel tatiller ve resmi tatillerde ücret verilmesi konularını güvence altına alır.

Türkiye'nin taraf olduğu konu ile ilgili bir başka belge ise Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'dır. Türkiye, Şartı 2004 yılında imzalamış ve 2006 yılında onaylamıştır. Şart'ın Toplu Şikâyet Sistemi Öngören Ek Protokol'ü ise henüz Türkiye tarafından imzalanmamış ve onaylanmamıştır. Türkiye, Şart'ı onaylarken, 5. maddeye (örgütlenme hakkı), 6. maddeye (toplu sözleşme hakkı),

2. maddenin 3. paragrafına (yıllık asgari izin) ve 4. maddenin 1. paragrafına (ücret ve yeterli yaşam düzeyi) çekince koymuştur. Şartta düzenlenen haklar şunlardır: Çalışma hakkı; adil çalışma koşulları hakkı; güvenli ve sağlıklı çalışma koşulları hakkı; adil bir ücret hakkı; örgütlenme hakkı; toplu pazarlık hakkı; çocukların ve gençlerin korunması hakkı; çalışan kadınların analığının korunması hakkı; mesleğe yöneltme hakkı; mesleki eğitim hakkı; sağlığın korunması hakkı; sosyal güvenlik hakkı; sosyal ve tıbbi yardım hakkı; sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkı; engellilerin toplumsal yaşamda bağımsız olma, sosyal bütünleşme ve katılma hakkı; ailenin sosyal, yasal ve ekonomik korunma hakkı; çocukların ve gençlerin sosyal, yasal ve ekonomik korunma hakkı; diğer taraf devletlerin ülkelerinde gelir getirici bir iş edinme hakkı; çalışan göçmenlerin ve ailelerinin korunma ve yardım hakkı; istihdam ve meslek konularında cinsiyete dayalı ayırım yapılmaksızın fırsat eşitliği ve eşit muamele görme hakkı; bilgilendirilme ve danışılma hakkı; çalışma koşullarının ve çalışma ortamının düzenlenmesine ve iyileştirilmesine katılma hakkı; yaşlıların sosyal korunma hakkı; iş akdinin sona erdiği durumlarda korunma hakkı; işverenlerinin iflası halinde çalışanların haklarının korunması hakkı; onurlu çalışma hakkı; ailevi sorumlulukları olan çalışanların fırsat eşitliği ve eşit muamele görme hakkı; çalışanların temsilcilerinin işletmede korunma ve kolaylıklardan yararlanma hakkı; çalışanların toplu işten çıkarma sürecinde bilgilendirilme ve danışılma hakkı; toplumsal dışlanma ve yoksulluğa karşı korunma hakkı; konut hakkı.

Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nda ayrımcılık yasağı E maddesinde düzenlenmiş, maddede ayrımcılığın yasaklandığı nedenler ucu açık biçimde sayılmıştır. Madde metni şu şekildedir: “Bu şartta yer alan haklardan yararlanma ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da başka görüşler, ulusal ya da sosyal köken, sağlık, ulusal bir azınlığa mensubiyet, doğum ya da başka statüler gibi nedenlere dayanan hiçbir ayrımcılığa tâbi olmaksızın sağlanacaktır.”

Türkiye'nin üyesi olduğu Avrupa Konseyi'nin, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılığa ilişkin oldukça yeni tarihli ve ayrıntılı bir tavsiye kararı bulunmaktadır. Ancak bilindiği gibi tavsiye kararları hukuken bağlayıcı metinler değildir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Cinsel Yönelim veya Cinsiyet Kimliği Temellerinde Ayrımcılıkla Mücadeleye Dair

Önlemler ile ilgili CM/Rec(2010)5 sayılı ve 31 Mart 2010 tarihli Tavsiye Kararı'na göre, üye devletler hem kamu sektöründe hem de özel sektörde iş ve meslek konularında cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temellerinde ayrımcılığa karşı etkili bir koruma sağlamak için uygun önlemlerin hayata geçirilmesini garanti altına almalıdır. Bu önlemler istihdam ve terfiye erişim koşullarını, işten çıkarma, ücret ve diğer çalışma koşullarını kapsamalı ayrıca taciz ve diğer mağdurlaştırma biçimlerinin önlenmesini, bunlarla mücadele edilmesini ve bu eylemlerin cezalandırılmasını da içermelidir. Trans(*transgender*) bireylerin cinsiyet geçmişlerinin veya eski adlarının işveren veya diğer çalışanlara gereksiz bir biçimde ifşasını önlemek için, istihdam uygulamaları çerçevesinde özellikle de iş başvurularında özel hayatın gizliliği haklarına dair etkin korunma sağlanmasına özellikle dikkat gösterilmelidir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecini tamamlamasıyla birlikte Türkiye açısından da bağlayıcı hale gelecek olan Avrupa Birliği Konseyi'nin İstihdam ve Meslekte Eşit Muameleye Dair Genel Çerçeve Oluşturan 27 Kasım 2000 tarihli ve 2000/78/EC sayılı Konsey Direktifi'nde ayrımcılık temelleri arasında cinsel yönelim de açıkça ifade edilmiştir. Direktif'in 1. maddesinde Direktif'in amacı "İşbu Direktifin amacı, istihdam ve meslek açısından din veya inanca, engelliliğe, yaşa veya cinsel yönelime dayalı ayrımcılıkla mücadele etmek için Üye Devletlerde eşit muamele ilkesini yürürlüğe koymak maksadıyla genel bir çerçeve oluşturmaktır." şeklinde tanımlanmıştır. İstihdamda Eşitlik Direktifi özel olarak istihdam alanına yoğunlaşmaktadır.

İstihdamda Eşitlik Direktifi'nin 3. maddesi bazı istisnalar içermekle birlikte istihdam, serbest mesleğe ve mesleğe erişim; mesleki rehberlik, mesleki ve meslek içi eğitime erişim; işten çıkarma ve ücretler de dâhil olmak üzere istihdam ve çalışma koşullarında ve işçi, işveren örgütleri ile profesyonel örgütlere üyelik alanlarında koruma sağlamaktadır. Direktif'in 4. maddesinde ise farklı muamele yasağının istisnaları düzenlenmektedir. Bu maddeye göre farklı muamelenin hukuka uygun olması için, kişide aranılan niteliğin yürütülen işle ilgili gerçek ve belirleyici bir koşul teşkil etmesi, amacın meşru olması ve bu amaca varmak için ileri sürülen koşulun da orantılı olması gerektiği ifade edilmiştir.

İstihdamda Eşitlik Direktifi özetle aşağıdaki konulara yer vermektedir:

Din veya inanç, engellilik, yaş ve cinsel yönelimlerine bakılmaksızın, istihdam, işçi ve işveren örgütlerine üyelikte eşit muamele ilkesinin uygulanması;

Doğrudan ve dolaylı ayrımcılığı, tacizi, mağdurlaştırmayı ve ayrımcılık talimatını yasaklama;

Uygulamada eşitliği gerçekleştirmek üzere geçici özel önlem alınmasına izin verilmesi;

Ayrımcılık mağdurlarına, ayrımcılığa karşı uygun yaptırımları içeren yargısal veya idari usuller kapsamında başvuru hakkı tanınması;

Din veya inanç, yaş, engellilik ve cinsel yönelim temellerinden birinin, gerçek ve belirleyici bir mesleki şart teşkil etmesi nedeniyle gerçekleşen muamele farklılığının ayrımcılık sayılmaması, bu yolla eşit muamele ilkesine sınırlı olarak istisna getirilmesi;

Ayrımcılığa uğradığını iddia eden kişiyle, fiilden sorumlu olduğu iddia edilen kişi arasında ispat yükünün paylaşılması;

İşverenlere, ilgili işin gerektirdiği nitelikleri taşıyan engelli kişilerin eğitim ve ücretli istihdama katılımlarını sağlamak için makul uyumlaştırma yükümlülüğü getirilmesi;

Eşit muamele ilkesine sınırlı sayıda istisna getirilmesine izin verilmesi.

Ulusal Mevzuat

Ayrımcılığı Yasaklayan Mevzuat

Anayasa'nın kamu hizmetine girmede ayrımcılığı yasaklayan 70. maddesi "Her Türk, kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir. Hizmete alınmada, görevin gerektirdiği niteliklerden başka hiçbir ayırım gözetilemez" hükmünü içermektedir.

İş Kanunu'nun eşit davranma ilkesine ilişkin 5. maddesinde iş ilişkisinde dil, ırk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ve benzeri

sebeplere dayalı ayırım yapılamayacağı hükmü yer almaktadır. İş sözleşmesinin feshinin geçerli nedene dayandırılması gerekliliği İş Kanunu'nun 18. maddesinde düzenlenmektedir. Aynı maddenin (d) bendinde ırk, renk, cinsiyet, medeni hal, aile yükümlülükleri, hamilelik, doğum, din, siyasi görüş ve benzeri nedenlerin fesih için geçerli bir sebep oluşturmayacağı belirtilmiştir. Ancak bu maddelere “cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği” ibarelerinin eklenmemiş olması, LGBT'lerin ayrımcılığa karşı korumadan yeterince yararlanmasını engellemektedir. Madde metinlerinde yer alan “ve benzeri sebepler” ifadesinin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğini de kapsayacak şekilde kabul edilip edilmeyeceği ve bu şekilde uygulanıp uygulanmayacağı ise tartışmalıdır.

Ayrımcılığa Yol Açabilen Mevzuat

Çok sayıda kanunda yer alan ahlak, iffet, edep, utanç, terbiye, vakar vb. kavramların tanımlarının ve sınırlarının belirsiz olması LGBT'lerin aleyhine yorum yapılması ve “ahlaksız” olarak etiketlenmesi riskini ortaya çıkarmakta, bu durum da işe alınmama veya meslekten/işten çıkarılma yaptırımına maruz kalma riski doğurmaktadır. Mevzuatta yer alan bu düzenlemelere Türk Silahlı Kuvvetleri Disiplin Kanunu'nun 20. maddesinde “gayri tabi mukarenet” Silahlı Kuvvetler'den ayırma cezasını gerektiren eylemler arasında düzenlenmiştir. Askeri Hâkimler Kanunu'nun askeri hâkim ve askeri savcı olmak için aranan genel şartları düzenleyen 1. maddesindeki “ahlak yönünden kötü hali bulunmadığı”, aynı Kanun'un 21. maddesindeki “ahlaki durum” ve Silahlı Kuvvetlerden ayrılmada yapılacak işlemlere dair 22. maddesindeki “ahlaki durum” ve “ahlak dışı hareket”; Askeri Yargıtay Kanunu'nun emeklilik başlıklı 40. maddesinde yer alan “ahlaki durum”; Avukatlık Kanunu'nun 17. maddesinde ve 24. maddesinde yer alan “ahlaki durumu”; Devlet Memurları Kanunu'nun disiplin cezalarını düzenleyen 125. maddesindeki “devlet memuru vakarına yakışmayan tutum ve davranış”, “genel ahlak ve edep dışı davranış”, “yüz kızartıcı ve utanç verici hareket” ve “itibar”; Hâkimler ve Savcılar Kanunu'nun adaylar hakkındaki 11. maddesinde ve derece yükselmelerine dair 21. maddesinde yer alan “ahlaki gidiş”; İlk ve Orta Tedrisat Muallimlerinin Terfi ve Tecziyeleri Hakkında Kanun'un meslekten çıkarmaya ilişkin 27. maddesindeki “iffetsizlik”; Türk Silahlı

Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu'nun 17. ve 39. maddelerinde yer alan “ahlaki hal”, “ahlak”, “iyi ahlaklı olmak”; Yedek Subaylar ve Yedek Askeri Memurlar Kanunu'nun yedek subay yetiştirilmesi başlıklı 3. maddesindeki “ahlaki nedenler”, 8. maddesinde yer alan “ahlaki durum” ifadeleri örnek gösterilebilir.

Mevzuatta benzer ifadeleri içeren çok sayıda yönetmelik de mevcuttur. Türk Silahlı Kuvvetleri Sağlık Yeteneği Yönetmeliği, Adli Tıp Kurumu Disiplin Kurulları ve Disiplin Amirleri Yönetmeliği, Astsubay Sicil Yönetmeliği, Türk Silahlı Kuvvetlerinde Görevli Devlet Memurları Disiplin Kurulları ve Disiplin Amirleri Yönetmeliği, Adalet Bakanlığı Disiplin Kurulları ve Disiplin Amirleri Yönetmeliği, Askeri Hâkim Adaylarının Seçimi ve Yetiştirilmesi Hakkında Yönetmelik ve Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Yönetmeliği bu ifadelerin yer aldığı yönetmeliklerden sadece birkaç tanesidir.

Ayrımcı Mevzuat

Askeri Ceza Kanunu'nun iffetsiz bir kimse ile evlenen veya böyle bir kimse ile yaşayanlar başlıklı 153. maddesinin 2. fıkrasına göre “Bir kimseyle gayri tabii mukarenette bulunan yahut bu fiili kendisine rızasıyla yaptıran asker kişiler hakkında, fiilleri başka bir suç oluştursa bile, ayrıca Türk Silahlı Kuvvetlerinden çıkarma cezası, erbaşlar için rütbenin geri alınması cezası verilir.” Gayri tabii mukarenet, doğal olmayan cinsel ilişki anlamına gelmektedir. Maddenin lafzından anlaşıldığı ve uygulamada görüldüğü üzere bu kavramla eşcinsel ilişkiler kastedilmektedir. Eşcinsel ilişkinin suç kabul edilmesi uluslararası insan hakları standartlarına aykırıdır ve ayrımcılık yasasının ihlalidir.

Maddede eşcinsel ilişkide “aktif-pasif” ayrımı yapıldığı, bunun uygulamaya da yansıdığı görülmektedir. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi (AYİM) 1. Dairesi'nin konu ile ilgili bir kararına göre; “...saniğin kıtadaki erle pasif suretle gayri tabii mukarenet eyleminin sabit görülerek...”² davacının TSK'dan ayırma işlemine tabi tutulmasında hukuka aykırı bir durum yoktur.

---

2 Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, E. 1993/569, K. 1993/1180 ve Karar tarihi: 28.12.1993, www.msb.gov.tr/ayim/Ayim_karar_detay.asp?IDNO=290&ctg=000002000002000001 (erişim: 04.11.2010).

AYİM'nin benzer bir başka kararında davacı vekili; "...davacının bir askeri öğrenci ile alenen cinsi münasebette bulunduğu şeklindeki iddianın, hazırlıkta baskıya dayalı şekilde alınmış ifadelere dayandırıldığını .... ayrıca GATA K.lığınca verilen raporda da herhangi bir livata halinin saptanmadığının belirtildiğini, yargılama sonuçlanmadan tesis edilen işlemin hukuka aykırılıkla sakatlandığını belirterek iptalini ve öncelikle yürütmenin durdurulmasını talep ve dava etmiştir." Ancak Mahkeme; "Davacıya yüklenen ve sonuçta bir bölümü kesinleşen 'gayri tabii mukarenet' ve 'alenen cinsi münasebette bulunmak' gibi suçların yüz kızartıcı, disiplin bozucu ve Silahlı Kuvvetlerin itibarını sarsacak şekilde ahlâk dışı bir hareket teşkil ettiği kuşkusuzdur. Üstelik davacının bu fiilleri bir askeri okulda öğrencisi olan bir kişi vasıtasıyla işlemiş olması, onun ahlâki değerlerindeki zaafı da açıkça ortaya koyduğundan; bu fiillerin Silahlı Kuvvetler disipliniinde yarattığı zaaf çok büyük olup, vahim boyutlardadır." gerekçesi ile dava konusu TSK'dan ayırma işleminin tesisinde tam bir hukuki isabet görüldüğünü ve aksi yöndeki beyanlara itibar etmediğini belirterek davayı reddetmiştir.³

AYİM 1. Dairesi, gayri tabii mukarenete dair ceza yargılaması bitmeksizin gerçekleştirilen TSK'dan ayırma işlemine karşı açılan bir davada; "Davacının yargılamasının henüz sonuçlanmadığı ortadadır. Ceza yargısının kararlarını değerlendirmek mümkün değilse ve suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar kimse suçlu sayılamazsa da, ceza yargısına neden olan eylemleri karar veya dava dosyasının içerisinden tesbit etmek mümkündür. Ayrıca ceza yargısının, kendi usulüne göre (suçun oluşumu için) bazı unsurların eksikliği veya yokluğu nedeniyle eylemin suç teşkil ettiği veya etmediği sonucuna varması, bu eylemlerin TSK'nin disiplin anlayışını ve toplumdaki itibarını sarsmadığı anlamına da gelmemektedir. Dolayısıyla davacı hakkındaki ceza yargısı bekletici ön mesele olarak kabul edilmeyip, sonucu ne olursa olsun tesbit edilen fiil nedeniyle TSK'nin disiplini sarsılmışsa, idare elbette disiplinsizlik nedeniyle ayırma işlemi tesis edebilecektir. Zira eğer işlenen fiil idare ajanının kamu hizmetinden hemen ayıklanmasını gerektiriyor ise bu tak-

3 Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, E. 1998/888, K. 1999/482 ve Karar tarihi: 11.05.1999, http://www.msb.gov.tr/ayim/Ayim_karar_detay.asp?IDNO=1316&ctg=000002000002000001 (erişim: 04.11.2010).

dirde yargılama sonucunu beklemek hukuki ve hizmet gerekleri yönünden doğru bir davranış biçimi olmayacaktır. Şu halde, her somut olayda idarece, kişi yararı-kamu yararı dengesini gözeten, kamu görevinin niteliğini dikkate alan bir takdir yetkisi kullanılmak durumundadır.”⁴ gerekçesiyle işlemin hukuka ve yasal düzenlemelere uygun olduğu sonuç ve kararına ulaşmıştır. Burada dikkat çeken husus, Mahkeme'nin verdiği bu kararlar gayri tabii mukarenete ilişkin ceza yargılaması devam ederken TSK'dan ayırma işlemini hukuka ve yasal düzenlemelere uygun bulmasına karşılık, ayırma işleminin dayandığı Uzman Erbaş Yönetmeliği'nin 13. madde 3. fıkrada bendinin "... ile soruşturma altında olanlar veya yargılananların..." paragrafını iptal etmiş olmasıdır. Karar, gayri tabii mukarenetin her durum ve şartta cezalandırılması gerektiğine dair inancın uygulamaya hâkim olduğunu göstermektedir.

Gayri tabii mukarenet Askeri Ceza Kanunu dışında askeri kanunların ve yönetmeliklerin büyük bölümünde de yer almaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu'nun 36. maddesinde lisansüstü öğrenim kıdemi verilebilmesi, Türk Silahlı Kuvvetlerinde İstihdam Edilecek Sözleşmeli Subay ve Astsubaylar Hakkında Kanun'un 4. ve 8. maddelerinde sözleşmeli subaylık ve astsubaylık ve Gülhane Askeri Tıp Akademisi Kanunu'nun 19. maddesinde yardımcı doçentliğe atanma için aranan şartlar arasında gayri tabii mukarenetten mahkûm olmamak yer almaktadır. Aynı zamanda Türk Silahlı Kuvvetlerinde İstihdam Edilecek Sözleşmeli Subay ve Astsubaylar Hakkında Kanun'un 13. maddesinde ve Uzman Erbaş Kanunu'nun başarı gösteremeyenler ve ceza alanlar başlıklı 12. maddesinde sözleşmenin fesih nedenleri arasında gayri tabii mukarenetten mahkûm olmak yer almaktadır.

Gülhane Askeri Tıp Akademisi Yönetmeliği'nin 30, 75 ve 79. maddelerinde aranan şartlar arasında; Sözleşmeli Subay ve Astsubay Yönetmeliği'nin 6. maddesinde sözleşmeli subay adaylarında aranacak nitelikler ve 9. maddesinde sözleşmeli astsubay adaylarında aranacak nitelikler arasında; Türk Silahlı Kuvvetleri İzin Yönetmeliği'nin 24. maddesinde izin verilecek perso-

---

4 Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, E. 2003/156, K. 2003/443 ve Karar tarihi:18.03.2003, www.ms.b.gov.tr/ayim/Ayim_karar_detay.asp?IDNO=3224&ctg=00000200002000006000008 (erişim: 04.11.2010).

nelde aranacak şartlar arasında gayri tabii mukarenetten mahkûm olmamak koşulu bulunmaktadır. Gayri tabii mukarenetten mahkûm olanların Sözleşmeli Subay ve Astsubay Yönetmeliği'nin 15. maddesinde sözleşmelerinin feshedileceği, Uzman Erbaş Yönetmeliği'nin 13. maddesinde ise sözleşmeleri feshedilmek suretiyle Türk Silahlı Kuvvetleri'nden ilişiklerinin kesileceği düzenlenmiştir.

Mevzuatı genel olarak özetleyecek olursak;

Trans kadınlar devlet ve özel sektör tarafından önyargılar nedeniyle istihdam edilmedikleri için seks işçiliği yapmaya zorlanmaktadır.⁵ Devletin bu kişilerin istihdama katılmasını sağlayan politikası bulunmamaktadır.

Çalışma hakkı yasal düzeyde en çok sorun yaşanan alan, askerlik, polislik gibi mesleklerde, mesleğe kabul ile ilgili yönetmeliklerinde eşcinsellik, transeksüellik ve travestizm mesleğe engel sayılıyor.

Öğretmen, doktorluk gibi militarist olmayan alanlarda ise LGBTİ bireylerin çalışma hayatına katılımı konusunda fiili engel oluşturuluyor ve cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği memuriyetten atılma nedeni olarak uygulanıyor.

Translar kamudaki işlere kabul edilmeye başladı ancak bunun için geçiş sürecini tamamlamak zorunda bırakılıyorlar. Her trans ameliyat sürecini tamamlamak zorunda kalıyor.

Mesleğe kabul edildikten sonra kişinin eşcinsel ve trans varoluşu ifşa olduktan sonra 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu 125/E/g maddesine (Memurluk sıfatı ile bağdaşmayacak nitelik ve derecede yüz kızartıcı ve utanç verici hareketlerde bulunmak) göre memurluktan çıkarılma süreci başlatılıyor.

Özel sektörde istihdam İş Kanunu çerçevesinde gerçekleşmektedir. İş Kanunu'nun 5. maddesinde ayrımcılık yasağı düzenlenmiştir. 5. maddedeki ayrımcılık yasağının LGBTİ bireyler yönünden nasıl yorumlanması gere-

---

5 Filiz Sasaoğlu, *Türk Toplumunda Demokrasinin Korunması ve İnsan Haklarının Geliştirilmesi Konusunda Toplumsal Aktörlerin İşbirliği Projesi: Seks İşçilerinin İnsan Hakları Araştırması*, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, Aralık 2005, www.kadinkapisi.org/kaynak/kadikoy_rapor_ayrintili_MC.doc (erişim: 04.11.2010).

keceğine ilişkin emsal teşkil edecek Yargıtay 9. Hukuk Dairesi'nin basına yansıyan bir kararı bulunmaktadır. Kararda, kişinin cinsel yöneliminin iş yerini olumsuz etkilememesi halinde, iş yerinde cinsel yönelim ayrımcılığı yapılamayacağına hükmedilmiştir. Karar şu şekilde basına yansımıştır;

YARGITAY 9. HUKUK DAİRESİ

E. 2007/36963 K. 2009/2271 T. 12.2.2009

Taraflar arasında uyuşmazlık, işyerinde daha önce yürürlükte bulunan Tis hükümlerinin uygulanmaya devam edilmesinin işyeri şartı haline gelip gelmediği, İşverenin eşit davranma borcuna aykırı davranıp davranmadığı ve bunun sonuçları noktasında toplanmaktadır.

Eşit davranma ilkesi tüm hukuk alanında geçerli olup, İş Hukuku bakımından işverene, işyerinde çalışan işçiler arasında haklı ve objektif bir neden olmadıkça farklı davranmama borcu yüklemektedir. Bu bakımdan işverenin yönetim hakkı sınırlandırılmış durumdadır. Başka bir ifadeyle, işverenin ayırım yapma yasağı, işyerinde çalışan işçiler arasında keyfi ayırım yapılmasını yasaklamaktadır. Bununla birlikte, eşit davranma borcu, tüm işçilerin hiçbir farklılık gözetilmeksizin aynı duruma getirilmesini gerektirmemektedir. Bahsi geçen ilke, eşit durumdaki işçilerin farklı işleme tabi tutulmasını önlemeyi amaç edinmiştir. öte yandan anılan ilke, hakların sınırlandırılmasına değil, tesisine hizmet eder.

Eşitlik ilkesi ise, en temel anlamda Anayasa'nın 10. ve 55. maddelerinde de ifade edilmiş, 10. maddede "Herkes, dil, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir" kuralına yer verilmiştir. 55. maddenin kenar başlığı ise "Üçrette Adalet Sağlanması" şeklindedir.

Bundan başka eşit davranma ilkesi, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Ekonomik Topluluğu Andlaşması, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Sözleşme ve Tavsiye Kararları'nda da çeşitli biçimlerde ele alınmıştır.

4857 sayılı İş Kanunu sistematüğinde, eşit davranma borcu, işverenin genel anlamda borçları arasında yerini almıştır. Buna rağmen eşitlik ilkesini düzenleyen 5. maddede, her durumda mutlak bir eşit davranma borcu düzenlenmiş değildir. Belli bazı durumlarda işverenin eşit davranma borcunun varlığından söz edilmiş, ancak “esaslı nedenler olmadıkça” ve “biyolojik veya işin niteliğine ilişkin sebepler zorunlu kılmadıkça” bu yükümlüğün bulunmadığı Dairemiz kararlarında vurgulanmıştır (Yargıtay 9. HD. 25.07.2008 gün 2008/27310 E, 2008/22095 K).

4857 sayılı İş Kanunu’nun 5. maddesinin ilk fıkrasında, dil, ırk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep gibi sebeplere dayalı ayırım yasağı getirilmiştir. Belirtilen bu hususların tamamının mutlak ayırım yasağı kapsamında ele alınması gerekir.

Eşit davranma ilkesinin uygulanabilmesi için, aynı işyerinin işçileri olma, işyerinde topluluk bulunması, kolektif uygulamanın varlığı, zamanda birlik ve iş sözleşmesiyle çalışmak koşulları gerekmektedir.

5. maddenin 2. fıkrasında ise, tam süreli-kısmi süreli işçi ile belirli süreli belirsiz süreli işçi arasında farklı işlem yapma yasağı öngörölmüştür.

4857 sayılı İş Kanunu’nun 5. maddesinin 3. fıkrasında, cinsiyet ve gebelik sebebiyle ayırım yasağı düzenlenmiş ve bu durumda olan işçiler bakımından iş sözleşmesinin sona ermesinde de işverenin eşit davranma borcunun varlığı özel olarak vurgulanmıştır. işverenin işin niteliği ile biyolojik nedenlerle farklı davranabileceği bahsi geçen hükümde açıklanmıştır.

4857 sayılı İş Kanunu’nun 5. maddesinin 4. ve 5. fıkralarında ise, işverenin ücret ödeme borcunun ifası sırasında ayırım yasağından söz edilmektedir. Maddede sözü edilen ücretin genel anlamda ücret olduğu ve ücretin dışında kalan ikramiye, prim vb. ödemeleri de kapsadığı açıktır.

Bundan başka 4857 sayılı İş Kanunu’nun 18. maddesinin (a) ve (b) bentlerinde sözü edilen sendikal nedenlere dayalı ayırım yasağı da mutlak ayırım yasağı kapsamında değerlendirilmelidir.

4857 sayılı İş Kanunu'nun 5. ve 18/III. maddede sayılan hallerin sınırlayıcı olarak düzenlenmiş değildir. İşçinin işyerinde olumsuzluklara yol açmayan cinsel tercihi sebebiyle ayırım yasağı da buna eklenebilir. Yine, siyasi sebepler ve dünya görüşü gibi unsurları esas alan bir ayrımcılık korunmamalıdır.

Öneriler:

- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden genel ahlak ibaresinin çıkartılması talep edilebilir. Modern hukuku yerle bir eden, feodal, dinsel hukuktan kalan bir malzemenin çıkartılması gerekiyor. Liberal modern hukukta ve bütün mevzuatta böyle kavramların temizlenmesi için mücadele edilebilir.
- İş kanunu 5. Maddesine cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ibarelerinin eklenmesine çalışılabilir
- Seks işçiliği sektör olarak tanımlanmıyor. Sosyal güvence yok, insan hakları ihlallerinin en yoğun yaşandığı alan. Seks işçilerinin insan hakları ihlallerinin izlenmesi ve raporlaştırılması düzenli hale getirebilir.
- LGBT'lerin aleyhine kullanılacak yasalara yönelik sosyal kampanyalar düzenlenebilir.
- Özel sektörden işten çıkartılmalarda haklı bir fesih nedeni bulunmaya çalışıyor. Cinsel yönelimi ve cinsiyet kimliği nedeniyle işten atılanların, iş hayatında mesleklerinin gereği her şeyi yerine getirdiklerini ve cinsel yönelim ve cinsiyet kimlikleri nedeniyle işe son verildiğini ispatlayacak
- Çalışma hayatı alanında yaşanan ayrımcılık, mobing ve ihlalleri tespit edilecek alan araştırmaları yapılabilir.
- LGBT alanında düzenlemeler yapan ulusötesi şirketlerin Türkiye temsilciliklerine yönelik işbirliği ve savunuculuk faaliyetleri yapılabilir.

İLKE 12: ÇALIŞMA HAKKI

Herkesin cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği esaslı ayrımcılığa tabi olmaksızın onurlu ve verimli bir işte çalışma, adil ve olumlu çalışma koşullarına sahip olma ve işsizliğe karşı korunma hakkı mevcuttur.

Devletler:

- A. Özel ve kamu istihdamı için mesleki eğitim, temin, terfi, işten çıkarma, istihdam ve ücret koşulları da dahil olmak üzere cinsel yönelim veya cinsel kimlik temelinde ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve yasaklamak için tüm gerekli yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- B. Polis ve askeri kuvvetlerde hizmet de dahil kamu işlevlerinde istihdam ve her düzeyde hükümet hizmetini içerecek şekilde kamu hizmetinin her alanında eşit istihdam ve terfi koşullarını temin etmek amacıyla cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği esaslı ayrımcılığı ortadan kaldıracak ve ayrımcılık karşıtı tutumlar için uygun eğitim ve farkındalık yaratma programları sunacaktır.

İLKE 13: SOSYAL GÜVENLİK VE DİĞER SOSYAL KORUNMA ÖNLEMLERİ HAKKI

Herkesin cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği ayrımı olmaksızın sosyal güvenlik ve diğer sosyal korunma önlemleri hakkı mevcuttur.

Devletler:

- A. İstihdam hakları, annelik izni, işsizlik sigortası, sağlık güvencesi veya bakım veya yardım (cinsiyet kimliğine dair beden modifikasyonları dahil), diğer sosyal güvenlik yardımları, aile yardımı, cenaze yardımı, emeklilik veya ölüm veya hastalık neticesinde eşinin desteğini kaybetmeyi tazmin edecek yardım da dahil sosyal güvenlik ve diğer sosyal korunma önlemlerine cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği ayrımı olmaksızın eşit erişimi sağlamak için gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- B. Çocukların sosyal güvenlik sistemi içerisinde veya sosyal veya refah yardımlarının sağlanmasında kendilerinin veya aile fertlerinden birisinin cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliği nedeniyle herhangi bir ayrımcı muameleye maruz kalmamasını sağlayacaktır;
- C. Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği ayrımı olmaksızın yoksulluğun azaltılmasına yönelik strateji ve programlara erişimi sağlayacak gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır.

İLKE 14: YETERLİ YAŞAM DÜZEYİNE SAHİP OLMA HAKKI

Herkesin yeterli yiyecek, güvenilir içme suyu, yeterli sağlık hizmetleri ve giyecek de dahil olmak üzere yeterli bir yaşam düzeyine sahip olma hakkı ve ayrıca cinsel yönelime veya cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık gözetilmeksizin yaşam koşullarının sürekli iyileştirilmesi hakkı mevcuttur.

Devletler;

A. Cinsel yönelimlere veya cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık olmaksızın herkesin yeterli miktarda yiyecek, güvenilir içme suyu, yeterli sağlık hizmetleri ve giyeceğe eşit erişimini sağlamak üzere gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır.

ATÖYLE: SAĞLIK HAKKINA ERİŞİM, KİŞİSEL VERİLER, HIV/AIDS, CİNSİYET GEÇİŞ SÜRECİ

Hukuki Düzenlemeler

Uluslararası Mevzuat

İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nin 25. maddesinde, herkesin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı olduğu ve herkesin işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ve kendi iradesi dışındaki koşullardan doğan geçim sıkıntısı durumunda güvenlik hakkına sahip olduğu düzenlenmektedir.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 12. maddesinde taraf devletler, herkesin, ulaşılabilecek en yüksek fiziksel ve zihinsel sağlık standardına sahip olma hakkını kabul ederler düzenlemesi yer almaktadır. Aynı maddede, taraf devletlerin bu hakkın tam olarak kullanılmasını sağlamak için alacakları tedbirlerin yönelik olduğu amaçlar arasında hastalık durumunda herkese tıbbi hizmet ve tıbbi bakım sağlayacak koşulların yaratılması da yer almaktadır.

Türkiye'nin üyesi olduğu Avrupa Konseyi'nin, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılığa ilişkin oldukça yeni tarihli ve ayrıntılı bir tavsiye kararı bulunmaktadır. Ancak bilindiği gibi tavsiye kararları hukuken bağlayıcı metinler değildir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Cinsel Yönelim veya Cinsiyet Kimliği Temellerinde Ayrımcılıkla Mücadeleye Dair Önlemler ile ilgili CM/Rec(2010)5 sayılı ve 31 Mart 2010 tarihli Tavsiye Kararı'na göre üye ülkeler, cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılığa uğramaksızın erişilebilir en yüksek sağlık standardının etkin şekilde kullanımını sağlamak için uygun yasal ve diğer tedbirleri almalı, özellikle intiharı önleme tedbirleri, sağlık araştırmaları, tıbbi müfredat, eğitim kursları ve malzemelerini de içeren ulusal sağlık planlarının geliştirilmesinde ve sağlık hizmetlerinin izlenmesi ve değerlendirilmesi sırasında lezbiyen, gey, biseksüel ve trans kişilerin özel ihtiyaçlarını hesaba katmalıdır. Ayrıca Dünya Sağlık Örgütü'nün standartları gereğince eşcinselliğin bir hastalık olarak sınıflandırılmasını önlemek için uygun tedbirler alınmalıdır.

Aynı Tavsiye Kararı'na göre, üye devletler trans kişilerin makul olmayan yükümlülüklerle tabi tutulmaksızın trans cinsiyet sağlık hizmetleri alanında psikolojik, endokrinolojik ve cerrahi uzmanlığı içeren uygun cinsiyet değiştirme hizmetlerine etkin bir şekilde ulaşımını sağlamak için uygun tedbirleri almalı, hiç kimse rızası olmaksızın cinsiyet değiştirme işlemine maruz bırakılmamalıdır. Üye devletler cinsiyet değiştirme işlemlerinde sağlık sigortalarının karşıladığı masrafları sınırlayan tüm kararların hukuka uygun, nesnel ve orantılı olmasını sağlamak için uygun yasal ve diğer tedbirleri almalıdır.

Ulusal Mevzuat

Ayrımcılığı Yasaklayan Mevzuat

Sağlık alanında ayrımcılığı yasaklayan somut bir düzenleme bulunmamaktadır ancak konuyla ilgili 01.08.1998 tarihli ve 23420 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Hasta Hakları Yönetmeliği bulunmaktadır. Yönetmeliğin 5. maddesi şu şekildedir: "Sağlık hizmetinin verilmesinde, hastaların, ırk, dil, din ve mezhep, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç ve ekonomik ve sosyal durumları ile sair farklılıkları dikkate alınmaz. Sağlık hizmetleri, herkesin kolayca ulaşabileceği şekilde planlanıp düzenlenir."

Sağlık alanında en temel sıkıntılar:

LGBT'lerin sağlık hakkına erişimde ciddi sıkıntıları olduğu tespit edildi. Cinsiyet geçiş ameliyatları konusunda düzenlenen Medeni Kanunu'nun 40. maddesinde cinsiyet değiştirmek için üreme yeteneğinden yoksun olunması şartının süreci zorlaştırdığı, neredeyse imkansızlaştırdığının altı çizildi.

Trans geçiş sürecinin kendisinin translar için ayrımcı uygulamalarla dolu olduğunun altı çizildi. Özellikle hastanelerde maruz kalınan aşağılama, ifşa olma, kimlik ismiyle çağırılma vs gibi sosyal önyargılar ve baskılar nedeniyle birçok trans sağlık hizmetinden yararlanmayı tercih etmemektedir ya da trans geçiş sürecine başlayana kadar hastaneye başvurmamaktadır.

Öneriler:

- Sağlık alanında LGBT'lerin yaşadığı sorunlara ilişkin spesifik bir raporlama çalışmasının yürütülmediği gözetilerek, sağlık alanında izleme ve raporlama çalışması yapılabilir.
- Eşcinsel, biseksüel kadınlar, eşcinsel ve biseksüel erkekler ve trans kadınlar ve trans erkeklerin sağlık hakkına ilişkin ayrı ayrı izleme ve raporlama çalışmaları yapılabilir.
- Nüfus cüzdanından “cinsiyet” hanesinin çıkartılması ve tek renk nüfus cüzdanı uygulanmasının transların sosyal hayata katılımı önündeki bir çok engeli kendiliğinden kaldıracağına altı çizildi. Buna dönük farkındalık kampanyası yapılabilir.
- Sağlıkçılara yönelik bilgilendirme faaliyetlerinin arttırılmasına gerektiğinin altı çizildi. *Hareket içinde informal bir dolaşımda LGBT dostu sağlıkçılar listesi hazırlanabilir.*
- HIV/AIDS konusunda yaşanan sorunlar- taramalara ve önleme destek hizmetlerinin arttırılması ve Sağlık Bakanlığına yönelik özellikle koruma ve destek hizmetlerinin arttırılması konusunda savunuculuk yapılabilir.
- SGK kayıt sisteminin mahremiyet hakkını ihlal ettiği ve mahremiyet hakkının ihlali konusunda anayasa 20. maddesine dayanılarak mahre-

miyeti ihlal edilen bir bireyin yargıya başvurması ve bu şekilde emsal mahkeme kararı oluşturması konusunda strateji yapılabilir ve bu durum kampanyalaştırılarak kamuoyunun dikkatinin çekilmesi sağlanabilir

- Trans geçiş sürecine ilişkin tıbbi hataların raporlaştırılması yoluyla, bu alanda özellikle meslek odası ve üniversitelerin dikkati çekilebilir.
- LGBT bireylerin birbirleri ve partnerlerine yapılacak tıbbi müdahaleler konusunda karar verme ve hastane sürecinde refakat sorununu aşmaya dönük olarak, sosyal hakların da tartışılmaya açılması gerekiyor! Kişinin beyanı ile refakatçi atanması gibi somut çözümler üretilebilir, dünya örnekleri araştırabilir.
- Sığınma evleri gibi kurum bakımına girilme aşamasında bilgilendirilmiş onay alınmadan insanlar CYBE testi yaptırılıyor. Ve CYBE olan kişiler tecrit ediliyor. Onam alınmadan yapılan testlere yönelik hukuki işlem başlatılabilir.

İLKE 17: EN YÜKSEK SAĞLIK STANDARTINA ERİŞEBİLME HAKKI

Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık gözetilmeksizin herkesin ulaşılabilir en yüksek fiziksel ve ruhsal sağlık standardına sahip olma hakkı vardır. Cinsel sağlık ve üreme sağlığı, bu hakkın önemli bir unsurudur.

Devletler;

- A. Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık gözetilmeksizin, herkesin ulaşılabilir en yüksek sağlık hakkını kullanması için gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- B. Cinsel sağlık ve üreme sağlığı ve sağlık raporları da dahil olmak üzere, herkesin sağlık hizmetleri tesislerine, ürün ve hizmetlerine erişim haklarını cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık gözetilmeksizin sağlamak üzere gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- C. Sağlık tesisleri, ürünleri ve hizmetlerinin; cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık gözetilmeksizin ve bunlar dikkate alınarak,

herkesin sağlık durumunun iyileştirilmesi ve ihtiyaçlarına cevap vermesi amacıyla düzenlenmesini ve bu bağlamdaki sağlık raporlarının gizlilik içerisinde muamele görmesini sağlayacaktır;

- D. Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğinden dolayı kişilerin sağlıklarına zarar veren ayrımcılık, önyargı ve diğer toplumsal unsurların üzerinde durmak amacıyla programlar geliştirecek ve uygulayacaktır;
- E. Herkesin tıbbi tedavi ve bakım konusunda kendi kararlarını vermesi için, gerçekten bilgilendirilmiş rıza temelinde ve cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık gözetilmeksizin bilgilendirilmesini ve güçlendirilmesini sağlayacaktır;
- F. Tüm cinsel sağlık ve üreme sağlığı, eğitim, nleme, bakım ve tedavi programlarının ve hizmetlerinin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerinin farklılığına saygılı olmasını ve ayrımcılık gözetilmeksizin herkes için eşit olarak ulaşılabilir olmasını sağlayacaktır;
- G. Cinsiyet geçişi ile ilgili bedensel değişiklikler isteyenlerin yetkin ve ayrımcılık gözetmeyen tedaviye, bakıma ve desteğe ulaşmalarını kolaylaştıracaktır;
- H. Sağlık hizmetleri sağlayıcılarının, yakın akraba olarak kabul etme de dahil olmak üzere cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı olarak hastalara ve bu kişilerin eşlerine karşı ayrımcılık gözetmemesini sağlayacaktır;
- I. Sağlık hizmetleri sektöründe çalışanların, cinsel yönelimlere ve cinsiyet kimliklerine tam olarak saygı duyarak herkese ulaşılabilir en yüksek sağlık standardını sunmalarını sağlamak için gerekli olan politikalar ve eğitim ve ğretim programlarını uygulayacaktır.

İLKE 18: TIBBİ İSTİSMARDAN KORUNMA HAKKI

Hiç kimse, cinsel yönelime veya cinsiyet kimliğine dayalı olarak herhangi bir tür tıbbi veya psikolojik tedavi görmeye, prosedüre, teste zorlanamaz ya

da tıbbi bir merkeze kapatılamaz. Aksine ilişkin herhangi bir sınıflandırma olsa bile kişinin cinsel yönelimi ve cinsiyet kimliği, olduğu şekildedir, tıbbi bir durum değildir ve tedavi edilecek, iyileştirilecek veya bastırılacak bir durum teşkil etmez.

Devletler;

- A. Davranış, fiziksel görünüm veya algılanan toplumsal cinsiyet normları ile ilgili, kültürden veya diğer başka unsurlardan kaynaklanan baskınlıklar temelinde olanlar da dahil olmak üzere cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı zararlı tıbbi uygulamalara karşı tam koruma sağlamak üzere gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- B. Çocukla ilgili tüm eylemlerde çocuğun yüksek yararının göz önünde tutulacak ilk şey olacağı ilkesinin rehberlik ettiği gibi, yaşı ve olgunluğuna uygun olarak çocuğun tam, özgür ve bilgilendirilmiş rızası olmaksızın, bir cinsiyet kimliği yüklemek amacıyla hiçbir çocuğun vücudunda tıbbi prosedürlerle geri dönüşü olmayan değişiklikler yapılmamasını sağlamak için gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- C. Hiçbir çocuğun tıbbi istismar riski altında olmadığı ve tıbbi istismara maruz kalmadığı çocuk koruma mekanizmaları oluşturacaktır;
- D. Farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimlikleri olan kişilerin, HIV/AIDS ve diğer hastalıklara ilişkin aşılar, tedaviler ya da mikrop öldürücüler ile ilgili olanlar da dahil olmak üzere etik olmayan ya da irade dışı tıbbi prosedürlere veya araştırmalara karşı korunmasını sağlayacaktır;
- E. Bu tür muhtemel istismarları teşvik edebilecek, kolaylaştırabilecek veya bir şekilde sebep olacak kalkınma yardımı niteliğindeki de dahil olmak üzere sağlık hizmetleri fonlama koşullarının veya programlarının yeniden gözden geçirilmesini ve değiştirilmesini sağlayacaktır;
- F. Herhangi bir tıbbi veya psikolojik tedavinin ya da danışmanın, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinin açık bir şekilde veya dolaylı olarak, tedavi edilecek, iyileştirilecek ya da bastırılacak bir sağlık durumu olarak tedavi etmemesini ve bastırmamasını sağlayacaktır.

ATÖLYE: AYRIMCILIK

Hukuki Düzenlemeler

Uluslararası Mevzuat

İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nin 7. maddesinde, herkesin yasa önünde eşit ve ayırım gözetilmeksizin yasa tarafından eşit korunmaya hakkı olduğu ve herkesin bu Bildirgeye aykırı herhangi bir ayrımcılığa ve ayrımcı kışkırtmalara karşı eşit korunma hakkına sahip olduğu düzenlenmektedir.

Konuyla ilgili bir diğer uluslararası belge ise Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'dir. Sözleşme'nin 2. maddesi bu Sözleşme'ye Taraf Devletler, bu Sözleşme'de belirtilen hakların ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka fikir, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum ya da başka bir statü bakımından herhangi bir ayırım gözetilmeksizin uygulanmasını taahhüt ederler şeklinde düzenlenmiştir.

Türkiye'nin üyesi olduğu Avrupa Konseyi'nin, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılığa ilişkin oldukça yeni tarihli ve ayrıntılı bir tavsiye kararı bulunmaktadır. Ancak bilindiği gibi tavsiye kararları hukuken bağlayıcı metinler değildir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Cinsel Yönelim veya Cinsiyet Kimliği Temellerinde Ayrımcılıkla Mücadeleye Dair Önlemler ile ilgili CM/Rec(2010)5 sayılı ve 31 Mart 2010 tarihli Tavsiye Kararı'na göre cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılığa uğramaksızın herkesin eşit ve etkili şekilde elverişli barınma olanaklarına erişimini sağlamak için tedbirler alınmalı, bu tür tedbirler emlak ve diğer mülklerin mülkiyetini edinmek ve muhafaza etmek için eşit hakları garanti altına almalı, özellikle ayrımcı tahliyelere karşı koruma sağlamayı amaçlamalıdır. Lezbiyen, gey, biseksüel ve transkişilerin ve toplumdan ve aileleri tarafından dışlanmaları nedeniyle mağdur olma potansiyeli taşıyan gençlerin ve çocukların karşılaştıkları evsiz kalma riskine dikkat edilmeli, bu bağlamda ilgili sosyal hizmetler, ayırım gözetmeksizin ve her bireyin ihtiyaçlarını nesnel bir değerlendirme temelinde sağlanmalıdır.

Ulusal Mevzuat

Ayrımcılığa Yol Açabilen Mevzuat

Kat Mülkiyeti Kanunu'nun kat mülkiyetinin devri mecburiyetini düzenleyen 25. maddesi uyarınca "Kat maliklerinden biri bu kanuna göre kendisine düşen borçları ve yükümleri yerine getirmemek suretiyle diğer kat maliklerinin haklarını, onlar için çekilmez hale gelecek derecede ihlal ederse, onlar, o kat malikinin müstakil bölümü üzerindeki mülkiyet hakkının kendilerine devredilmesini hâkimden isteyebilirler." Aynı maddede, kat maliklerinden birinin "Kendi bağımsız bölümünü randevu evi veya kumarhane veya benzeri yer olarak kullanmak suretiyle ahlak ve adaba aykırı harekette bulunması" durumunda diğer maliklerin haklarını çekilmez hale gelecek derecede ihlal ettiği her halde mevcut kabul edilmektedir. Bu madde, LGBT'lerin aleyhine yorumlanma, uygulanma ve dolayısıyla barınma hakkının ihlali tehlikesini içermektedir.

MAL ve HİZMETLERE ERİŞİM

Hukuki Düzenlemeler

Uluslararası Mevzuat

Türkiye bakımından 23 Aralık 2003 tarihinde yürürlüğe giren Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 26. maddesinde, herkesin yasalar önünde eşit olduğu ve hiçbir ayırım gözetilmeksizin yasalarca eşit derecede korunacağı düzenlenmiştir. Bu bakımdan, yasaların her türlü ayırımı yasaklayacağı ve ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka fikir, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum veya diğer statüler gibi, her bağlamda ayrımcılığa karşı eşit ve etkili korumayı temin edeceği de madde metninde belirtilmiştir. İnsan Hakları Komitesi Sözleşme'nin 26. maddesi kapsamında yatay etki ile ilgili olarak, devlet birey ilişkilerinde olduğu kadar özellikle istihdam, barınma, kamuya arz edilmiş mal ve hizmetlere

erişim gibi kamusal benzeri alanlarda bireyler arasında gerçekleşen ilişkilerde de taraf devletler ve yargı organlarının bireyleri ayrımcılıktan koruma yükümlülüğü olduğunu belirtmiştir.⁶

Ulusal Mevzuat

Ayrımcılığı Yasaklayan Mevzuat

Türk Ceza Kanunu'nun 122. maddesi ile mal ve hizmetlere erişimde ayrımcılık belirli bir çerçevede yasaklanmış ise de maddeye “cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği” ibarelerinin eklenmemiş olması, LGBT'lerin ayrımcılığa karşı korumadan yeterince yararlanmasını engelleme riski barındırmaktadır.

Devlet Memurları Kanunu'nun tarafsızlık ve devlete bağlılık başlıklı 7. maddesinde “devlet memurları ... görevlerini yerine getirirken dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep gibi ayırım yapamazlar” hükmü yer almaktadır. Aynı Kanun'un disiplin cezalarının çeşitleri ile ceza uygulanacak fiil ve halleri düzenleyen 125. maddesinde kademe ilerlemesinin durdurulmasını gerektiren filler arasında “Görevin yerine getirilmesinde dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayrımı yapmak, kişilerin yarar veya zararını hedef tutan davranışlarda bulunmak” da yer almaktadır.

Ayrımcılığa Yol Açabilen Mevzuat

İller İdaresi Genel Müdürlüğü'nün İnternet Kafeler konulu 2006-38 sayılı Genelgesi'nde,⁷ ahlaka aykırı yayınların içeriğinin kısıtlanması talimatlandırılmış, bu kapsamda LGBTT örgütlerinin resmi web sitelerine dahi internet kafelerden erişimin mütemadi bir biçimde kısıtlandığı LGBTT örgütleri tarafından defalarca rapor edilmiştir.

6 İnsan Hakları Komitesi Kararı, Nahlik v. Avusturya, Başvuru No: 608/1995, Başvuru Tarihi: 22.07.1996, paragraf 8.2, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/DER/G96/179/96/IMG/G9617996.pdf> (erişim: 04.11.2010).

7 2006-38 sayılı Genelge raporun ekinde (EK-3) yer almaktadır.

Öneriler:

- Ayrımcılığın en yoğun yaşandığı alanlar, sağlık, eğitim, istihdam, barınma ve mal ve hizmetlere erişim alanlarında durum tespiti niteliğinde tematik raporlar hazırlanması ve düzenli izleme ve raporlama faaliyetlerinin yapılması
- Çalışma hayatı, kota uygulaması bütün dezavantajlı gruplara uygulanacak şekilde geliştirilmesi,
- Ayrımcılıkla mücadele pratikleri aynı zamanda bir ifşa/açılma sürecini de beraberinde getiriyor. Mağdurların desteklenmesi ve mağdurun değil mağduriyetin görünürlüğünü arttıracak çalışmalara ağırlık verilmesi
- Ulusal ve yerel insan hakları mekanizmalarının etkin kullanımı, ulusal ve yerel insan hakları mekanizmalarının LGBT yurttaşlara ve mültecilere yönelik faaliyetlerinin izlenmesi ve raporlaştırılması
- Ayrımcılığın önlenmesi ile ilgili bir yasa kabul edilmelidir. Ancak, ayrımcılığın önlenmesine ilişkin yasal önlemler bununla sınırlı kalmamalı, ayrımcılığın değişik biçimlerini kapsayıcı, değişik konularda yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Mevzuatta yer alan ayrımcılık yasağını düzenleyen maddelere cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ibareleri eklenmeli, doğrudan, dolaylı ayrımcılık ve tacizin tanımları yapılmalıdır. Ayrımcılığa ilişkin taslak halindeki düzenlemeler cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ayrımcılığını kapsayacak şekilde hazırlanmalıdır.
- Ayrımcılık karşıtı kanun ve mekanizmanın kurulması ve bu alanda yapılan savunuculuk faaliyetlerine etkin katılım
- LGBT'lerin sosyal hizmetlere erişimin önündeki mevzuat ve uygulamadan kaynaklı engellerin tespit edilmesi ve bu alanda lobi savunuculuk yapılması
- Avrupa İnsan Haklarına Sözleşmesi'ne (AİHS) ek 12 No'lu Ek Protokol onaylanmalıdır. Protokol, AİHS'de yer almayan ancak hukuken tanınmış tüm hakları içeren şekilde ayrımcılık yasağına yer vermiştir. Ek Proto-

kol'e göre cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya başka görüşler, ulusal ya da sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensubiyet, servet, doğum veya başka bir statüden kaynaklanan herhangi bir nedenle ayırım yapılmaksızın, kişilerin kanunlarda öngörülen haklardan yararlanması sağlanmalıdır. Bu düzenleme, ayrımcılık yasağının ihlal edildiği durumlarda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) başvuru yolunu öngörmektedir. Türkiye, 12 No'lu Ek Protokol'ü 18 Nisan 2001 tarihinde imzalamış, ancak henüz onaylamamıştır.

- Mevzuatta yer alan “genel ahlak”, “müstehtenlik”, “teşhircilik”, “doğal olmayan cinsel ilişki”, “Türk Aile yapısı”, “iffet”, “vakar” gibi LGBT'ler aleyhine ayrımcılığa yol açabilecek kavramlar net bir şekilde açıklanmalı ve bu kavramların yer aldığı maddelere dayanılarak LGBT'lere yönelik uygulamada oluşturulan ayrımcılığa son verecek düzenlemeler yapılmalıdır. Benzer muğlak ifadeler sebebiyle LGBT'lerin düşünce, ifade ve örgütlenme özgürlüklerini kısıtlamaya yönelik gerçekleşen yasal uygulamalara son vermek amacıyla gerekli tedbirler alınması için savunuculuk faaliyetleri organize edilmesi
- Cezaevi rejimi LGBT'lerin ciddi ayrımcılığa, işkence ve kötü mualemeye maruz kaldığı alanların başında yer alıyor. Cinsel yönelimlerini ve cinsiyet kimliklerini de dikkate alarak düzenlenmeli, LGBT'lerin tecrit edilmeden, uygun koşullarda ve koşullarda kalabilmeleri için gereken yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

İLKE 1: EVRENSEL İNSAN HAKLARINDAN YARARLANMA HAKKI

Tüm insanlar eşit doğar, onurları ve hakları eşittir. Cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri ne olursa olsun tüm insanların insan haklarından tam olarak yararlanma hakkı mevcuttur.

Devletler:

- A. İnsan haklarının evrenselliğini, bütünlüğünü, ilişkililiğini, birbiriyle bağimli oluşunu ulusal anayasalarında veya diğer uygun mevzuatlarında yansıtabilecek ve evrensel insan haklarının pratikte tam olarak yaşanabilmesini temin edecektir;

- B. Ceza hukuku da dahil olmak üzere gerektiği takdirde insan haklarının evrensel düzeyde kullanılabilmesi için tüm mevzuatlarında değişiklik yapacaktır;
- C. Cinsel yönelimlerine veya cinsiyet kimliğine bakılmaksızın herkesin insan haklarından yararlanmasını güçlendirmek ve teşvik etmek amacıyla eğitim ve farkındalık programları yürütecektir;
- D. Devlet politikası ve karar alma içerisine cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği de dahil olmak üzere insan kimliğinin tüm yönlerinin bölünmezliğini ve birbirine bağlı oluşunu tanıyan ve kabul eden çoğulcu bir yaklaşım yerleştirecektir.

İLKE 2: EŞİTLİK VE AYRIMCILIĞA UĞRAMAMA HAKKI

Herkesin cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği esaslı ayrımcılığa tabi olmaksızın tüm insan haklarından yararlanma hakkı mevcuttur. Herkes yasalar önünde eşittir ve başka bir insan hakkının kullanılmasının etkilenip etkilenmeyeceğine bakılmaksızın hiçbir ayrımcılık yapılmadan yasalar tarafından eşit şekilde korunacaktır.

Kanunlar böylesi bir ayrımcılığı yasaklayacak ve böylesi bir ayrımcılığa karşı herkesi eşit ve etkili şekilde korumayı sağlayacaktır.

Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği esaslı ayrımcılık, yasa önünde eşitliği veya kanunların eşit düzeyde koruma sağlamasını veya tüm insan haklarının ve temel özgürlüklerin eşit olarak tanınmasını, yaşanmasını veya kullanılmasını ortadan kaldırma veya engelleme amacı veya etkisi olan cinsel yönelim veya toplumsal cinsiyet esaslı her tür ayırım, dışlama, kısıtlama veya tercih yapmayı içermektedir.

Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği esaslı ayrımcılığa genellikle toplumsal cinsiyet, ırk, dil, engellilik, sağlık ve ekonomik statü esaslı ayrımcılık gibi başka ayrımcılık türleri de eşlik edebilir.

Devletler:

- A. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde eşitlik ve ayrımcılık yapma ilkelerini, eğer mevcut değilse ulusal anayasalarına veya uygun ola-

bilecek diğer mevzuatlarına yerleştirerek, gerekirse değişiklik ve yorum yapmaya imkân verecek düzenlemeleri de yapacak ve bu İlkeler'in etkili şekilde gerçekleştirilmesini sağlayacaktır;

- B. Erişkin yaşta aynı cinsiyetten kişiler arasında rızaya dayalı cinsel etkinliği yasaklayan veya yasaklamak için kullanılan cezai ve diğer yasal hükümleri kaldıracak ve geçerli olan yaş sınırının hem aynı cinsiyet hem de farklı cinsiyet arasındaki cinsel etkinlik için kullanılmasını sağlayacaktır;
- C. Kamu ve özel alanlarda cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılığı yasaklamak ve ortadan kaldırmak için uygun yasal ve diğer önlemleri alacaktır;
- D. Farklı cinsel yönelimlere ve cinsiyet kimliklerine sahip kişilerin eşit insan haklarına sahip olabilmesi ve bu hakları kullanabilmesini temin etmek gerekebileceğinden bu grup ve bireylerin yeterli düzeyde ilerleyebilmesine imkan verecek uygun önlemleri alacak; ancak bu önlemler ayrımcılık olarak nitelendirilmeyecektir;
- E. Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği esaslı ayrımcılığa verilen yanıtlarda byleyi ayrımcılığın diğer ayrımcılık türleriyle keşişebileceği şekilleri dikkate alacaktır;
- F. Herhangi bir cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği veya cinsel ifadenin bir diğerine göre daha üstün olduğu veya daha düşük olduğu fikri ile ilişkili tüm ayrımcı veya önyargılı davranışları ve tutumları ortadan kaldırmaya yönelik tüm uygun eylemleri eğitim programları da dahil olmak üzere gerçekleştirecektir.

İLKE 3: KANUN ÖNÜNDE TANINMA HAKKI

Herkesin her yerde kanun önünde bir birey olarak tanınma hakkı mevcuttur. Farklı cinsel yönelimlerden ve cinsiyet kimliklerinden kişiler yaşamın her yönünde hukuki ehliyete sahiptir. Her kişinin kendi tanımladığı cinsel yönelimi ve cinsiyet kimliği kişiliğinin ayrılmaz bir parçasıdır ve kendi kaderini tayin, onur ve özgürlüğün en temel yanlarından bir tanesidir. Kimse cinsiyet değiştirme operasyonu, kısırlaştırma ve hormon terapisi de dahil

olmak üzere cinsiyet kimliğinin tanınması amacıyla hiçbir tıbbi prosedüre tabi tutulmaya zorlanamaz.

Bir kişinin cinsiyet kimliğinin hukuki açıdan tanınması için evlilik veya ebeveynlik gibi hiçbir statü kullanılamaz. Hiç kimse cinsel tercihini veya cinsel yönelimini saklamak, baskılamak veya inkar etmek konusunda baskı altında tutulmamalıdır.

Devletler:

- A. Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelinde ayrımcılık olmaksızın herkese medeni konularda hukuki ehliyet tanınmasını ve sözleşme akdetme, mülk edinme, yönetme, mirasla sahip olma, satma için eşit haklara sahip olmak da dahil bu ehliyeti kullanma fırsatını temin edecektir;
- B. Her kişinin kendi tanımladığı cinsiyet kimliğine tam olarak saygı gösterilmesi ve hukuki olarak tanınması için gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- C. Devlet tarafından verilen kişinin toplumsal cinsiyet/cinsiyet bilgisini içeren doğum belgesi, pasaport, seçmen kartı ve diğer belgelerde kişinin kendi tanımladığı cinsiyet kimliğinin yansıtılması için gerekli prosedürleri temin edecek tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- D. Bu prosedürlerin etkin, adil ve ayrımcı olmamasını ve ilgili kişinin onuruna ve mahremiyetine saygılı olmasını temin edecektir;
- E. Kimlik belgelerinde yapılan değişikliklerin kişinin yasa veya politika nedeniyle toplumsal cinsiyete göre ayrı ayrı belirlenmesi veya tespit edilmesi gereken her bağlamda dikkate alınmasını sağlayacaktır.
- F. Toplumsal cinsiyet geçişi veya düzeltmesi yaşayan kişilere sosyal destek verilebilmesi için hedefli programlar yürütecektir.

ATÖLYE: YAŞAM HAKKI, İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELE,

T.C. 1982 Anayasası, 17. maddesinde yaşama hakkını güvence altına almaktadır. Buna göre;

“Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.

Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz.

Meşru müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde yetkili mercinin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri, birinci fıkraya hükmü dışındadır”.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi uluslararası insan hakları standartları açısından temel hukuki zemini belirleyen bir sözleşme olarak, yaşama hakkını 3. maddesinde şu şekilde hüküm altına almaktadır:

“Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır”.

BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi 6.maddesinde yaşama hakkının içeriğine yönelik şu şekilde bir düzenleme getirmektedir:

- “1. Her insanın niteliğinden gelen yaşama hakkı vardır. Bu hak, yasayla korunur. Kimse keyfi olarak yaşamından yoksun bırakılamaz.
2. Ölüm cezasını kaldırmamış olan ülkelerde, bu ceza, suçun işlendiği tarihte yürürlükte olan ve bu Sözleşmeyle Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesinin hükümlerine aykırı olmayan yasalar

uyarınca en ağır suçlar için konabilir. Bu ceza, ancak yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş bir kesin hüküm üzerine yerine getirilebilir.

3. Yaşamdan yoksun bırakma bir soykırım suçu oluşturduğunda, bu maddenin hiçbir hükmü bu Sözleşmeye Taraf herhangi bir Devlet, Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesinin hükümlerine göre üstlenilen yükümlülüklerle herhangi bir biçimde aykırı davranma yetkisi verdiği biçimde anlaşılabilir.
4. Ölüm cezasına hüküm giyen bir kimse bu cezanın bağışlanmasını ya da hükmün değiştirilerek hafifletilmesini isteme hakkına sahiptir. Ölüm cezasının affı, bağışlanması ya da hafifletilmesi kararı her durumda verilebilir.
5. Ölüm cezası, on sekiz yaşın altındaki kimseler tarafından işlenen suçlar için verilemez ve gebe kadınlar için yerine getirilemez.
6. Bu maddenin hiçbir hükmü, bu Sözleşmeye Taraf herhangi bir Devlet tarafından ölüm cezasının kaldırılmasını geciktirmek ya da engellemek amacıyla dayanak olarak kullanılmaz”.

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi 2. maddesinde de yaşama hakkına ilişkin düzenleme mevcuttur:

- “1. Herkesin yaşam hakkı yasanın koruması altındadır. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın yerine getirilmesi dışında hiç kimse kasten öldürülemez.
2. Öldürme, aşağıdaki durumlardan birinde kuvvete başvurmanın kesin zorunluluk haline

gelmesi sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlali suretiyle yapılmış sayılmaz: a) Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunması için; b) Usulüne uygun olarak yakalamak veya usulüne uygun olarak tutuklu bulunan bir kişinin kaçmasını önlemek için; c) Ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması için”.

Gerek Anayasa gerekse sözleşme hükümleri, yaşama hakkının güvence altına alınması konusunda devlet için yükümlülük öngörmektedir. Buna göre

kişilerin yaşamı devlet tarafından kanunlarla güvence altına alınmalı ve kişilerin yaşamına keyfi bir şekilde zarar verecek herhangi bir eylemde bulunulması devlet tarafından önlenmelidir. Yaşama hakkının ihlali kuşkusuz ölüm sonucunu doğurmak zorunda değildir. Zira devletin bu alanda önleme yükümlülüğü altında olması bu hususa işaret eder. Bu açıdan da yaşama hakkının ihlali söz konusu olduğunda etkin bir soruşturma yürütmek de bu hakkının korunmasına yönelik yükümlülüğün diğer ayağını teşkil eder.

İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELE YASAĞI

T.C. 1982 Anayasası 17. maddesinde “Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz” şeklinde işkence ve kötü muamele yasağını hüküm altına almaktadır.

Türk Ceza Kanunu 94. maddesi işkence suçunu, 96. maddesinde ise eziyet suçunu düzenlemektedir. Ceza Muhakemesi Kanunu da ifade alma ve sorguda yasak usulleri 148. maddesinde düzenlemekte ve işkencenin ceza muhakemesi aracı olarak kullanılmaması yolunda destekleyici tedbirler almaktadır.

6 TCK Madde 94 - (1) Bir kişiye karşı insan onuruyla bağdaşmayan ve bedensel veya ruhsal yönden acı çekmesine, algılama veya irade yeteneğinin etkilenmesine, aşağılanmasına yol açacak davranışları gerçekleştiren kamu görevlisi hakkında üç yıldan oniki yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(2) Suçun; a) Çocuğa, beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye ya da gebe kadına karşı, b) Avukata veya diğer kamu görevlisine karşı görevi dolayısıyla, İşlenmesi hâlinde, sekiz yıldan onbeş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. (3) Fiilin cinsel yönden taciz şeklinde gerçekleşmesi hâlinde, on yıldan onbeş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(4) Bu suçun işlenişine iştirak eden diğer kişiler de kamu görevlisi gibi cezalandırılır. (5) Bu suçun ihmali davranışla işlenmesi hâlinde, verilecek cezada bu nedenle indirim yapılmaz.

TCK Madde 95 -(1) İşkence fiilleri, mağdurun; a) Duyularından veya organlarından birinin işlevinin sürekli zayıflamasına, b) Konuşmasında sürekli zorluğa, c) Yüzünde sabit ize, d) Yaşamını tehlikeye sokan bir duruma, e) Gebe bir kadına karşı işlenip de çocuğunun vaktinden önce doğmasına,

Neden olmuşsa, yukarıdaki maddeye göre belirlenen ceza, yarı oranında artırılır. (2) İşkence fiilleri, mağdurun; a) İyileşmesi olanağı bulunmayan bir hastalığa veya bitkisel hayata girmesine, b) Duyularından veya organlarından birinin işlevinin yitirilmesine, c) Konuşma ya da çocuk yapma yeteneklerinin kaybolmasına, d) Yüzünün sürekli değişikliğine, e) Gebe bir kadına karşı işlenip de çocuğunun düşmesine, Neden olmuşsa, yukarıdaki maddeye göre belirlenen ceza, bir kat artırılır.

(3) İşkence fiillerinin vücutta kemik kırılmasına neden olması hâlinde, kırığın hayat fonksiyonlarındaki etkisine göre sekiz yıldan onbeş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. (4) İşkence sonucunda ölüm meydana gelmişse, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükmolunur.

TCK Madde 96 - (1) Bir kimsenin eziyet çekmesine yol açacak davranışları gerçekleştiren kişi hakkında iki yıldan beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. (2) Yukarıdaki fıkra kapsamına giren fiillerin;

a) Çocuğa, beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye ya da gebe kadına karşı, b) Üstsoy veya altsoya, babalık veya analığa ya da eşe karşı, İşlenmesi hâlinde, kişi hakkında üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

8 CMK Madde 148 - (1) Şüphelinin ve sanığın beyanı özgür iradesine dayanmalıdır. Bunu engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, ilaç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi bedensel veya ruhsal müdahaleler yapılamaz.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 5. maddesinde işkence yasağını hüküm altına almaktadır. Buna göre; “Hiç kimseye işkence yapılamaz, zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz ve ceza verilemez”.

BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi de benzer içerikte, şu şekilde bir düzenleme getirmektedir:

“Hiç kimseye işkence ya da zalimce, insanlık dışı ya da onur kırıcı davranış ya da ceza uygulanamaz. Özellikle, hiç kimse, kendi özgür oluru olmadan tıbbi ya da bilimsel deney konusu olamaz”.

BM sisteminde insan haklarının işkence ve kötü muamele yasağı kapsamında korunmasına ilişkin Türkiye'nin taraf olduğu İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşme hükümleri de işkence yasağı kapsamında uluslararası insan hakları standartlarından bir diğerini teşkil etmektedir. Sözleşme kapsamında 1. maddesinde işkence “bir şahsa veya bir üçüncü şahsa, bu şahsın veya üçüncü şahsın işlediği veya işlediğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle, cezalandırmak amacıyla bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayırım gözetin herhangi bir sebep dolayısıyla bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın teşviki veya rızası veya muvafakatiyle uygulanan fiziki veya manevi ağır acı veya ızdırıp veren bir fiil anlamına gelir. Bu yalnızca yasal müeyyidelerin uygulanmasından doğan, tabiatında olan veya arızı olarak husule gelen acı ve ızdırabı içermez” şeklinde tanımlanmış ve müteakip maddelerde önleme ile başvuru yöntemleri tespit edilmiştir.

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 3. maddesi de işkence ve kötü muamele yasağı açısından hukuki zemini oluşturmaktadır. Buna göre; “Hiç kimse işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya işlemlere tabi tutulamaz”.

Atölyede dile getirilen sorunlar:

- Memurlar ve diğer kamu görevlilerinin yargılanabilmeleri soruşturma iznine tabidir. 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun'un 2/5 maddesine göre işkence ve kötü muamele suçları soruşturma iznine tabi değildir. Kolluk kuvvetleriyle ilgili yapılan suç duyurularında mülkü amirlerinin izin vermediği belirtildi. İşkence kötü muamele suçundan kaynaklı suç duyurusunda bulunulabilir.

- Kabahatler Kanunu'ndan kesilen cezalara ilişkin olarak yapılan itirazların kabul edilmesi durumunda idare mahkemelerine tam yargı davası açılabilir.
- Kabahatler kanunu gibi spesifik kanunlarda mağdurlar üzerinden özel raporlama yapılabilir. Sürekli mağdur olunan alanlara ilişkin spesifik çalıştaylar organize edilebilir. Kabahatler kanunu ve işkence, kötü muamele söz konusu olduğunda aynı zamanda kolluk kuvvetlerine yönelik disiplin soruşturması açılması için girişimlerde bulunabiliriz.
- Barolarla işbirliği yapılarak özellikle gözaltı sürecinde destek istenebilir.
- 155 polis imdat hattına yapılan aramalar 7/24 kayıt altına alınıyor. Kolluk kuvvetlerinin kayıt dışı gözaltıları ve kolluk kuvvetlerinin kötü muamelesini kayda geçirmek için 155 aranıp ihbar edilebilir. Özellikle gözaltında “polisle mukavemet” iddiasının önüne geçmek için trans seks işçisi kadınlar teşvik edilebilir.
- Bağımsız denetim örgütlerinin alıkonulma yerlerinin izlenmesi sağlanabilir. Alıkonulma yerleri ve LGBT’ler temalı çalıştay organize edilebilir. Böylece ilgili tarafların LGBT’lerin sorunlarından haberdar olması sağlanır.
- LGBT hakları alanında önemli davaların izlenmesi ve kampanyalaştırılması sağlanabilir.
- Nefret suçları konusunda cezalandırıcı, önleyici ve koruyucu mekanizmalar yaratılması için savunuculuk faaliyetleri yapılabilir. İyi örnekler getirilebilir.
- Nefret suçları, raporlama önündeki sıkıntılar, raporların güvenilirliğini sarsıyor. “Buradaki dinamikler farklı, buradaki dinamikleri ortaya koyacak farklılıkları ortaya koymak gerekiyor.” Bunun için çalıştay organize edilebilir. Nefret suçlarını yerel dinamiklerini analiz etmek gerekiyor. Adli Tıp Kurumu, üniversite gibi kurumlarda özellikle nefret suçları faillerine yönelik analiz yapmak lazım.

- Nefret cinayetleri ile ilgili raporlama konusunda sadece cinayet odaklı değil, aynı zamanda nefret saldırılarının ve suçlarının raporlaştırılması gerekiyor.
- Nefret cinayetleri cinayet suçunun yanı sıra genellikle gasp ve hırsızlık gibi suçlarla beraber işleniyor. Mahkemelerde cinayetin gasp ve hırsızlık amacıyla işlenmesinden çok, öldürülen birey LGBTİ olduğu ve bu nedenle hırsızlık, gasp veya benzeri suç işlemek amacıyla öldürülmesinin LGBTİlerin kurban edilebilir algısıyla da ilgili olduğu, suçu işleme motivasyonunun bireyin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine yönelik nefret ve önyargıyla da alakalı olduğunu, yani suçun “manevi unsuru”nu tartışmak gerekiyor.
- Nefret cinayetlerinde failerin ifadeleri üzerinden bir araştırma yapılabilir.
- LGBT intiharları nefret suçları, işkence ve kötü muamelenin sonucu olarak ortaya çıkıyor diyebiliriz. Cezasızlığın sonucu olarak ortaya çıkıyor/ intihara teşvik ve yönlendirme üzerinden gidilebilir. İntihar vakalarının motivasyonunun raporlanması LGBTİ’lerin maruz kaldığı sosyal baskının görünür kılınması ve bu önleme konusunda bir sosyal politikanın oluşturulması için savunuculuk yapılabilir.
- Lezbiyenler ve biseksüel kadınların görünmezliği devam ediyor! Lezbiyenler ve biseksüel kadınlara yönelik heteronormatif algılar, sürekli cinsel saldırıyı, tecavüzü meşrulaştıran bir tehdit aracı olarak karşımıza çıkıyor.
- İşkence ve kötü muamele nefret saikiyle işleniyor. Bu saiklerin de raporlamaya dahil edilmesi gerekiyor. İşkence ve kötü muamele aynı zamanda cinsel saldırı olarak karşımıza çıkıyor. Cinsel saldırılar mağdurlar tarafından kanıksanıyor. LGBTİ’lere yönelik spesifik olarak “cinsel saldırılar” raporu ve analizi hazırlanabilir. Mağdurken gittiğin zamanda bile kolluk kuvvetlerinin kötü muamelesi ile karşılaşıyorsun. Mağdurlar başvuruma eğiliminde, nasıl teşvik edeceğiz, nereye kadar teşvik edeceğiz. Mağdurları destekleyen bir mekanizmanın yaratılması gerekiyor.

- İşkence kötü muamelenin hangi alanlarda nasıl karşımıza çıktığını görünür kılacak- bir haritalama gerekiyor.
- İşkence ve kötü muamele mağdurlarını destekleyecek ruh sağlığı uzmanlarına yönelik eğitimler verilebilir, düzenli psiko-sosyal destek sağlanabilir.
- Aile ve sosyal politikalar bakanlığı ve özelde sığınma evleri üzerinden bir rapor hazırlanabilir.
- Mağdurları ulusal insan hakları mekanizmalarına yönlendirebiliriz. Aynı zamanda BM'in ilgili mekanizmalarını vaka bazlı etkin kullanımını organize edecek bir yapı inşa edilebilir.
- LGBT örgütlere yönelik "vaka yönetimi"(doğru laf olmayabilir) eğitimi verilebilir. Vaka bazlı raporlamalar yapılabilir! vaka bazlı uluslararası mekanizmalar kullanılabilir.
- Toplumsal cinsiyet kategorilerinin algısı üzerinden işkence, kötü muamelenin translara ya da geylere yansımaları değişiyor. Lezbiyenler ve biseksüel kadınlar görünmezliğe devam ediyor! Lezbiyenler ve biseksüel kadınların sorunları LGBT örgütlerine yansımıyor. Sorunların işlenişi ve medyaya yansımaları kadına yönelik şiddet kapsamında oluyor. Kamusal alanla kadının ilişkisinin paralelliğine uygun olarak yansıyor. Buna ilişkin odak grup çalışmaları yapılabilir.
- LGBT hakları için gözaltı, alıkoyma, mahkeme süreçlerinde yeni taktikler sempozyumu organize edilebilir.
- Avukatların düzenli bilgi paylaşımları yapabilecekleri bir ağ sistemi kurulabilir,
- LGBT davalarında ilişkin uygulamadan kaynaklı sıkıntılar haritalanabilir
- Mağdur – avukat ilişkisi nasıl düzenlenecek! Özellikle trans seks işçisi kadınların yaşadıkları işkence ve kötü muamele davalarında bu ilişki zor gidiyor.

- Belirli alanlarda stratejik davalar yapılması gerekiyor. Adaletsizliğin kamuoyu önünde tartışmaya açılması lazım.
- Mağdurun yanı sıra değil avukatlarla dayanışma süreçlerini yaratıyor olmak lazım.
- İnsan hakları savunucularını desteklenmesi kapsamında özellikle avukatları desteklemeye yönelik çalışmalar yapılabilir.
- Şikâyet mekanizmalarını hayata geçirebilmek gerekiyor. Mağdurların daha fazla şikâyet yoluna başvurması gerekiyor.
- İşkence ve kötü muamele daha fazla başvuru mekanizmaların daha görünür kılınması, LGBT yönelik özellikle trans seks işçisi kadınlara yönelik daha fazla yaygın insan hakları eğitimi ve kampanyalar düzenlenebilir, sosyal medya daha etkin kullanılabilir.
- LGBT mağdurları adalete erişim konusunda teşvik etmek ve onun gündelik hayatına yaşadığı ayrımcılıkları bildirmeleri istenebilir.
- LGBT hareket içinde de vaka yönetimini yürütmek lazım. Mağdurun ve müvekkilinin desteklenmesi, sosyal hizmetlere erişim, çeşitli ihtiyaçların karşılanması gibi. Baro, tabipler birliği bu sistemin içinde ne yapacak?/ doğal paydaşlarla ortaklık kurmak
- Sadece hukuki değil aynı zamanda siyasi adımlar atabiliriz.
- İşkenceyi önleme grubu – gelen bütün vakaları dağıtan, aynı zamanda bir arşiv altında tutan bir çalışma yapılacaktır.
- Gönüllü avukatlar LGBTİ bireylerin mağdur olduğu davalara ücretsiz baksa dahi, makbuz kesme zorunluluğundan dolayı KDV ödemesi sorun oluyor. Bunun için fonlardan kaynak yaratılabilir!!! Dosya başı 100 euro olabilir!
- Nefret suçları ve haksız tahrik! – A.Ö. kararı üzerinden, nefret cinayetlerinde haksız tahrik indiriminin uygulanmaması için bir savunma stratejisi oluşturmak lazım.

- LGBTİlere yönelik nefret suçlarında saik tartışması yaşanıyor. Töre – nefret cinayeti mi? Karma saik tartışması!! Karma motivasyon olsa bile temel saikin nefret olması gerekir diye bir tartışma da var.
- Nefret söyleminin siyasi ya disiplinler bir yaklaşımla dengelenmesi gerekiyor.
- Hukuki danışmanlığı, uzman hukuk ekibinin geliştirilmesi ve düzenli olarak hukuki alanda sıkça sorulan sorular/raporlamaların düzenli yapılması gerekiyor.
- LGBTİ bireyler LGBTİ örgütlere en çok askerlik, nefret saikli gasp, şantaj ve tehdit suçlarına maruz kaldıkları için başvuruyorlar. Ayrıca miras-ve-ayet-evlilik gibi alanlarda sıkça soru soruluyor. Bu alanlarda bilgilendirme broşürü hazırlanabilir.

İLKE 4: YAŞAM HAKKI

Herkesin yaşam hakkı mevcuttur. Kimse cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine atıfta bulunularak keyfi olarak yaşam hakkından mahrum bırakılamaz. Erişkin yaşta olduğu kabul edilen kişilerin rızaya dayalı olarak aynı cinsiyetten kişilerle yaşadığı cinsel etkinlik için veya cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelinde kimseye ölüm cezası verilmeyecektir.

Devletler:

- A. Erişkin kabul edilen yaştaki kişilerin rızaya dayalı olarak aynı cinsiyetten kişilerle cinsel etkinlik yaşamasını engelleme amacı veya etkisi taşıyan tüm suç türlerini kaldıracak ve böylesi hükümlerin kaldırıldığı ana kadar bu suçlar nedeniyle hüküm giymiş hiçbir kişiye ölüm cezası verilmeyecektir;
- B. Erişkin kabul edilen yaştaki kişilerin rızaya dayalı olarak yaşadığı cinsel etkinliklerle ilgili suçlar nedeniyle cezalandırılmayı bekleyen kişilere yönelik tüm cezaları ve ölüm cezasını affedecektir;

C. Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelinde kişilerin yaşamına yönelik devletin sponsor olduğu veya devletin göz yumduğu saldırıları durduracak ve hükümet yetkilileri veya münferit kişi veya gruplar tarafından yapılmasına bakılmaksızın bu saldırıların ciddi şekilde soruşturulmasını, kanıt bulunması durumunda sorumluların kovuşturulmasını, yargılanmasını ve gereken cezayı almasını temin edecektir.

İLKE 5: KİŞİNİN GÜVENLİK HAKKI

Cinsel yönelimine veya cinsiyet kimliğine bakılmaksızın herkesin güvenlik hakkı mevcuttur ve ister hükümet yetkililerinden ister bir kişi veya gruptan kaynaklansın herkes şiddete veya fiziksel yaralanmalara karşı Devlet'in koruması altındadır.

Devletler:

- A. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğiyle ilişkili her tür şiddet veya tacizi önlemek ve bunlara karşı koruma sağlamak için tüm gerekli kolluk önlemlerini ve diğer önlemleri alacaktır;
- B. Aile de dahil olmak üzere yaşamın her alanında cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelli şiddet, şiddet tehdidi, şiddete ve tacize kışkırtma için uygun cezai yaptırımların uygulanabilmesi amacıyla tüm gerekli yasa önlemlerini alacaktır;
- C. Kişinin cinsel yöneliminin veya cinsiyet kimliğinin böylesi şiddetin gerekçelendirilmesi, mazur görülmesi veya azımsanması için kullanılması amacıyla gerekli tüm idari, yasal ve diğer önlemleri alacaktır;
- D. Böylesi bir şiddet suçunun ciddi olarak soruşturulmasını ve uygun kanıtların bulunması durumunda sorumluların kovuşturulmasını, yargılanmasını ve gerektiği şekilde cezalandırılmasını sağlayacak ve mağdurların uygun yasal çözümler ve parasal tazminat da dahil olmak üzere tazmin edilmesini temin edecektir;
- E. Hem kamuoyuna yönelik hem de şiddetin gerçek ve potansiyel faillerini hedefleyen farkındalık yaratma kampanyaları yürüterek cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile ilişkili şiddetin altında yatan önyargılarla mücadele edecektir.

İLKE 9: GÖZALTINDA İNSANİ MUAMELE GÖRME HAKKI

Özgürlüğünden mahrum bırakılan herkes insani ve insan onuruna yakışır şekilde muamele görecektir. Cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet insan onurunun ayrılmaz unsurlarıdır.

Devletler:

- A. Gözaltına alınmanın cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelinde kişileri daha da marjinalleştirmesinden veya onları şiddet riskine, kötü muameleye veya fiziksel, ruhsal veya cinsel tacize maruz bırakmasından kaçınmayı güvence altına alacaklardır;
- B. Gözaltında tutulan kişilerin gereksinimleriyle ilgili olarak cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği esaslı gereksinimleri ve üreme sağlığı, HIV/AIDS bilgilerine erişim, hormon ve diğer tedavilere erişim, arzulandığı takdirde cinsiyet düzeltme operasyonlarını da dikkate alarak tıbbi bakım ve danışmanlığa yeterli erişim olmasını sağlayacaktır;
- C. Mümkün olan ölçüde tüm mahkumların tutuklu olarak kalacakları konumun belirlenmesinde cinsel yönelimlerine ve cinsiyet kimliklerine uygun şekilde karar almaya katılabilmelerini temin edecektir;
- D. Cinsel yönelimleri, cinsiyet kimlikleri veya cinsiyet ifadeleri nedeniyle şiddet veya tacize karşı savunmasız olan tüm mahkumlar için koruyucu önlemlerin alınmış olmasını temin edecek ve makul ölçüde uygulanabilir şekilde böylesi koruma önlemlerinin genel cezaevi nüfusuna tecrübe edilen hakları daha da fazla kısıtlamamasını sağlayacaktır;
- E. Partnerinin toplumsal cinsiyeti ne olursa olsun izin verildiği takdirde tüm tutuklulara ve gözaltında bulunanlara eş ziyareti hakkının eşit şekilde tanınmasını sağlayacaktır;
- F. Gözaltı için kullanılan tesislerin devlete ek olarak, özellikle cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği alanında çalışanlar da dahil olmak üzere, hükümet dışı kuruluşlar tarafından da bağımsız şekilde izlenebilmesini sağlayacaktır;

G. Kamu ve özel sektörde gözaltı için kullanılan tesislerde görev yapan tüm cezaevi personeli ve diğer personel için uluslararası insan hakları standartları ve eşitlik ve ayrımcılık yapmama ile ilgili olarak cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konularıyla da ilişkili eğitim ve farkındalık yaratma programları yürütecektir.

İLKE 10: İŞKENCE ve ZALİM, İNSANLIK DIŞI VE AŞAĞILAYICI MUAMELE ve CEZA GÖRMEME HAKKI

Herkes cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği nedenleri de dahil olmak üzere işkence, zalim, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele ve ceza görmeme hakkına sahiptir.

Devletler:

- A. Mağdurun cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliğiyle ilgili nedenlerden kaynaklanan işkence, zalimane, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele veya ceza görmesine ve böylesi eylemlerin kısıktılmasına engel olacak ve bunlara karşı kişileri koruyacak gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- B. Cinsel yönelimleri veya cinsiyet kimlikleri nedeniyle hatalı bulunan işkence, zalimane, insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleye maruz kalan mağdurları tespit etmek için tüm makul adımları atacak ve maddi tazminat da dahil olmak üzere uygun çözümleri önerecek, gerekli olması durumunda tıbbi ve psikolojik destek sunacaktır;
- C. Böylesi eylemleri başlatacak veya önleyecek konumda olan kişilere, polis kuvvetlerine, cezaevi personeline, kamu ve özel sektör çalışanlarına yönelik eğitim ve farkındalık yaratma programları yürütecektir.

İLKE 7: KEYFİ OLARAK ÖZGÜRLÜĞÜNDEN MAHRUM BIRAKILMAMA HAKKI

Hiç kimse keyfi olarak tutuklanmayacak veya gözaltına alınmayacaktır. Mahkeme emriyle veya başka yollarla cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği

esaslı tutuklama veya gözaltı keyfidir. Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği ne olursa olsun tutuklu bulunan herkes eşitlik temelinde tutuklanma nedenlerini, kendilerine yönelik suçlamaların özelliğini bilme hakkına sahiptir, hızla yargı önüne çıkarılacak ve herhangi bir suçla itham edilmiş olsun veya olmasın gözaltında tutulmasının meşruiyetini belirlemek üzere mahkeme takibatı gerçekleştirilecektir.

Devletler:

- A. Ayrımcı uygulamalara davetiye çıkaran veya önyargı temelli tutuklamalar için kapsam yaratan belirsiz şekilde ifade edilen ceza hukuku hükümleri de dahil olmak üzere cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğinin hiçbir koşulda tutuklama veya gözaltı için esas teşkil etmemesini sağlayacak gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- B. Cinsel yönelimine veya cinsiyet kimliğine bakılmaksızın tutuklu bulunan kişilerin eşitlik temelinde tutukluluk nedenlerini ve kendilerine yönelik ithamları öğrenmesi, suçlama olsun veya olmasın hızla yargı önüne çıkması ve gözaltının meşruiyetini belirlemek amacıyla mahkeme takibatının gerçekleştirilmesini temin etmek için gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- C. Kişinin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği esaslı tutuklanmasının veya gözaltına alınmasının keyfiyetine dair polis ve diğer kolluk personeli eğitmek için eğitim ve farkındalık yaratma programları yürütecektir;
- D. Gözaltı tarihi, yeri ve nedenini belirten tutuklama ve gözaltı kayıtlarını hassasiyetle ve güncel olarak tutacak, bir kişinin cinsel yöneliminden veya cinsiyet kimliğinden kaynaklanmış olabilecek gözaltı ve tutuklamaları tespit edecek derecede yetki ve kapasiteye sahip birimlerce yürütülen gözaltı merkezlerinin bağımsız gözetimini sağlayacaktır.

İLKE 8: ADİL YARGILANMA HAKKI

Herkesin cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği esaslı ayrımcılık olmaksızın yasa ile kurulmuş yetkin, bağımsız ve tarafsız bir mahkemede, bir davada veya kendilerine yönelik bir cezai suçlama durumunda adil ve kamuya açık bir mahkeme oturumunda bulunma hakkı mevcuttur.

Devletler:

- A. Hakları ve yükümlülükleri belirlemeye yönelik tüm ceza ve hukuk takibatlarında ve diğer adli ve idari takibatlarda, yargı sürecinin her aşamasında cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelli önyargılı muameleyi ortadan kaldırmak için gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır ve hiç kimsenin itibarının taraf, tanık, avukat veya karar alıcı olarak cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliği nedeniyle sarsılmayacağını güvence altına alacaktır;
- B. Cezai veya hukuki kovuşturmalarda kısmen veya tamamen kişinin cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliğinden kaynaklanan önyargılara karşı kişileri korumaya yönelik tüm makul adımları atacaktır;
- C. Uluslararası insan hakları standartları ve eşitlik ve ayrımcılık yapmama ilkeleri ile ilgili olarak cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konularıyla da ilişkili hakimler, mahkeme personeli, avukatlar ve diğer ilgili kişiler için eğitim ve farkındalık yaratma programları yürütecektir.

İLKE 27: İNSAN HAKLARINI TEŞVİK ETME HAKKI

Cinsel yönelimlere veya cinsiyet kimliklerine dayalı ayrımcılık gözetilmeksizin herkesin, bireysel olarak ya da başkaları ile birlikte, insan haklarının ulusal ve uluslararası düzeylerde korunması ve gerçekleştirilmesini teşvik etme hakkı vardır. Çeşitli cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri olan kişilerin haklarının teşvik edilmesi ve korunmasına yönelik faaliyetler ile yeni insan hakları normları geliştirilmesi, bunların tartışılması ve bu normların savunuculuğunun yapılması da bahsedilen bu hakka dahildir.

Devletler;

- A. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile ilgili haklar da dahil olmak üzere insan haklarının teşvik edilmesi, korunması ve gerçekleştirilmesine yönelik faaliyetler için uygun bir ortamı sağlamak üzere gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;

- B. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konuları üzerinde çalışan insan hakları savunucularını hedef alan eylemler ya da kampanyalara karşı ve ayrıca çeşitli cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri olan insan hakları savunucularını hedef alan kişilere karşı mücadele etmek üzere uygun olan tüm önlemleri alacaktır;
- C. Cinsel yönelimlerine veya cinsiyet kimliklerine ve savunuculuğunu yaptıkları insan hakları konularına bakılmaksızın, insan hakları savunucularının ulusal ve uluslararası insan hakları örgütleri ve kurumlarına ayrımcılık gözetmeyen bir şekilde erişimleri ve katılmaları olmasını ve bu örgütler ve kurumlar ile iletişim halinde olmalarını sağlayacaktır;
- D. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konuları üzerinde çalışan insan hakları savunucularının; insan hakları ile ilgili faaliyetlerine cevaben devlet ya da devlet dışı aktörler tarafından uygulanan şiddet, tehdit, misilleme, fiili ya da hukuki ayrımcılık, baskı ya da başka herhangi bir türdeki keyfi eyleme karşı korunmalarını sağlayacaktır. Aynı koruma, cinsel yönelimleri veya cinsiyet kimliklerine dayalı bu tür tehditlere karşı, herhangi başka bir konu üzerinde çalışan insan hakları savunucuları için de sağlanmalıdır;
- E. Çeşitli cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri olan kişilerin insan haklarını teşvik eden ve koruyan örgütlerin ulusal ve uluslararası düzeyde tanınmasını ve akredite edilmesini destekleyecektir.

İLKE 28: ETKİLİ ÇÖZÜM VE TAZMİNAT HAKKI

Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı bir ihlal de dahil olmak üzere, tüm insan hakları ihlali mağdurlarının etkili, yeterli ve uygun çözüm hakkı vardır. Farklı cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri olan kişilere tazminat sağlamak veya bu kişilerin yeterli ölçüde gelişimini güven altına almak amacıyla alınan önlemler, etkili çözüm ve tazminat hakkının bütünleyicisidir.

Devletler;

- A. Cinsel yönelimler veya cinsiyet kimliğine dayalı insan hakları ihlali mağdurlarının; eski durumuna getirme, zararın telafisi, rehabilitasyon,

memnun etme, tekrarı olmayacağını garanti edilmesi ve/veya uygun olan başka yollarla tam tazminata erişimlerini sağlamak için mevzuatın ve politikaların gözden geçirilmesi de dahil olmak üzere gerekli yasal prosedürleri oluşturacaktır;

- B. Çözümlerin zamanında yürütülmesini ve uygulanmasını sağlayacaktır;
- C. Çözümlerin ve tazminatın sunulması için etkili kurumların ve standartların oluşturulmasını ve tüm personelin, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı insan hakları ihlalleri konusunda eğitilmesini sağlayacaktır;
- D. Çözümler ve tazminat süreçleri hakkındaki gerekli tüm bilgilere herkesin erişimi olmasını sağlayacaktır;
- E. Tazminat hakkını güvenceye alacak maddi gücü olmayanlar için finansal yardımın sunulmasını ve bu tür finansal veya başka türdeki tazminat hakkının güvenceye alınmasının önündeki diğer engellerin kaldırılmasını sağlayacaktır;
- F. Bu İlkeler ile uyumlu olarak uluslararası insan hakları standartlarına saygı duyulmasını ve bağlı kalınmasını teşvik etmek ve cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı olarak ayrımcılık içeren davranışlara karşı koymak amacıyla, tüm düzeylerde kamu eğitimlerindeki öğretmenler ve öğrencileri, meslek kurumlarını ve insan haklarını ihlal etmesi olası kişileri hedefleyen önlemler de dahil olmak üzere eğitimler ve farkındalığı artırıcı programlar yapılmasını sağlayacaktır.

İLKE 29: HESAP VEREBİLİRLİK

Bu İlkeler'de üzerinde durulan haklar da dahil olmak üzere, insan hakları ihlal edilen herkesin, söz konusu ihlalden doğrudan ya da dolaylı olarak sorumlu olanları, devlet yetkilileri olup olmamalarına bakılmaksızın, söz konusu ihlalin ciddiyeti ile orantılı olarak eylemlerinden dolayı sorumlu tutmaya hakkı vardır. Cinsel yönelimler veya cinsiyet kimliği ile ilgili insan hakları ihlalinin gerçekleştirilen failer için cezadan muaf tutulma durumu olmamalıdır.

Devletler;

- A. Cinsel yönelimler veya cinsiyet kimliği ile ilgili insan hakları ihlali yapanların hesap verebilirliğini sağlamak üzere uygun, erişilebilir ve etkili cezai, hukuki, idari ve diğer prosedürler ile izleme mekanizmalarının oluşturulmasını sağlayacaktır;
- B. Buradaki İlkeler'de belirtilen suç türleri de dahil olmak üzere, mağdurun gerçek veya algılanan cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliğine dayalı olarak işlenen tüm suç iddialarının, zamanında ve düzgün bir şekilde soruşturulmasını ve uygun kanıtların bulunduğu durumlarda, sorumlu olanların dava edilmesini, yargılanmasını ve gerektiği şekilde cezalandırılmasını sağlayacaktır;
- C. Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını sağlamak üzere kanunların ve politikaların oluşturulmasını ve uygulanmasını izlemek amacıyla bağımsız ve etkili kuruluşlar ve prosedürler ortaya koyacaktır;
- D. Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı olarak insan hakları ihlalinin sorumlu olanların sorumlu tutulmasının önündeki tüm engelleri kaldıracaktır.

ATÖLYE: NEFRET SÖYLEMİ, İNTERNET, İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

İfade özgürlüğünü tanımlayan bir yasa anayasa dışında bulunmamakta. Ancak son süreçte yasalar gittikçe özgürlükleri ve hakları kısıtlayan bir zihniyet ile hazırlanıyor.

- Nefret söylemi ve ifade özgürlüğü üzerinden farklı disiplinlerden uzmanlarla birlikte bir tartışma yürütülmesi ihtiyacı içindeyiz.
- İfade özgürlüğümüzü kısıtlayan nefret söylemini pekiştiren maddeleri tespit edebiliriz.

- Nefret söylemi, ceza hukukuna ilişkin mevcut yasal düzenlemelerin içeriğine eklenmek suretiyle düzenlenebilir. Ayrıca yasalaşması da talep edilebilir, diğer suçların içeriğine yerleştirilebilir.
- Mevcut nefret suçu düzenlemesinin yetersiz olduğu tespit edilip, bunun yerine kişilere karşı işlenen suçlarda (yaralanma-öldürme-konut dokunulmazlığını ihlal vs) nefret saikinin ağırlaştırıcı unsur olarak düzenlenmesi talep edilebilir.
- TCK'ya getirilen nefret suçunun 1 yıllık yasa pratiğinin incelenmesi ve araştırılması denenebilir.
- Yeni yasa istemenin yanı sıra, mevcut yasal düzenlemelerin uygulamasının nasıl olacağı izlenmelidir.
- TİB'in (Telekominasyon İletişim Başkanlığı) denetiminin çerçevesinin belirlenmesine ve sınırsız yaptırım uygulamamasının sağlanmasına ihtiyaç var. TİB'in yetkilerinin yargı denetimine tabi tutulması için yasal başvuru yapmaya ihtiyaç olabilir.
- Servis sağlayıcılarından, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ayrımcılığına karşı politikalarının ne olduğuna dair bilgi edinmek üzerine bir çalışma yürütebiliriz.
- İfade ve basın özgürlüğünün sınırlanmasında, genel ahlak ve çocukların korunması gerekçe gösteriliyor genellikle. Bütün kısıtlamaların temelinde genel ahlak tartışması mevcut. Çocukların erişimini denetleyebilirsiniz, ancak yetişkinlere yönelik genel ahlak denetimi yapılmaması gerekiyor.
- Genel ahlak mevzuu da kadın ve erkekler için ayrı, heteroseksüel ve eşcinsel ve translar için ayrı yorumlanıyor. Çifte standartın deşifre edilmesi yararlı olabilir.

İLKE 19: GÖRÜŞ ve İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ HAKKI

Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine bakılmaksızın herkesin görüş ve ifade özgürlüğü hakkı vardır. Kimliğin veya kişiliğin; konuşma, davranış, giysi, vücut özellikleri, isim seçimi veya diğer başka yollarla ifade edilmesi ve insan hakları, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile ilişkili de olmak üzere, herhangi bir araçla ve sınırlar gözetilmeksizin her türlü bilgiyi ve fikirleri arama, alma ve söyleme özgürlüğü de buna dahildir.

Devletler;

- A. Yasal hakların savunuculuğu, materyallerin basılması, yayımı, konferansların düzenlenmesi veya konferanslara katılma ve daha güvenli cinsellik ile bilgilerin yayımının yanı sıra cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile ilgili bilgilerin ve fikirlerin alınması ve uygulanması da dahil olmak üzere, cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık gözetilmeksizin, diğer insanların haklarına ve özgürlüklerine de saygı göstererek, düşünce ve ifade özgürlüğünün tam olarak kullanılmasını sağlamak üzere gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- B. Devlet'in düzenleyici olduğu çıktılarının ve medya kuruluşlarının teşkilatlanmasının cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği açısından çoğulcu olmasını ve ayrımcılık gözetmemesini ve bu tür kuruluşların personel istihdamı ve terfi politikalarının cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği ayrımı gözetmemesini sağlayacaktır;
- C. Konuşma, davranış, giysi, vücut özellikleri, isim seçimi veya diğer başka yollarla da olmak üzere kimliğin veya kişiliğin ifade edilmesi hakkının tam olarak kullanılmasını sağlamak üzere gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- D. Kamu düzeni, kamu ahlakı, halk sağlığı ve kamu güvenliği nosyonlarının; herhangi bir şekilde düşünce ve ifade özgürlüğünü ya da farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerini doğrulayan ifadelerin herhangi bir kullanımını ayrımcı bir şekilde kısıtlamak için kullanılmamasını sağlayacaktır;

- E. Düşünce ve ifade özgürlüğünün kullanılmasının, farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimlikleri olan kişilerin haklarını ve özgürlüklerini ihlal etmemesini sağlayacaktır;
- F. Cinsel yönelimi ve cinsiyet kimliği fark etmeksizin herkesin bilgiye ve fikirlere eşit erişimden faydalanmasını ve ayrıca, kamusal tartışmaya katılımını da sağlayacaktır.

İLKE 20: TOPLANMA ve DERNEK KURMA HAKKI

Cinsel yönelim veya cinsiyet kimliklerine bakılmaksızın herkesin, barışçıl gösteriler de dahil olmak üzere toplanma ve dernek kurma hakkı vardır. Kişiler, ayrımcılık gözetilmeksizin, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine dayalı dernekler ya da çeşitli cinsel yönelim ve cinsiyet kimlikleri olan kişilere ya da bu kişiler hakkında bilgi veren, aralarındaki iletişimi kolaylaştıran ve bu kişilerin hakları için savunuculuk yapan dernekler kurabilir ve kayıt ettirebilir.

Devletler;

- A. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimlikleri konularına ilişkin olarak barışçıl amaçlarla organizasyon yapma, toplanma, dernek kurma ve savunuculuk yapma haklarını garanti altına almak ve cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık gözetilmeksizin bu tür dernekler ve gruplar için yasal tasdik elde etmek üzere gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- B. Özellikle kamu düzeni, kamu ahlakı, halk sağlığı ve kamu güvenliği kavramlarının, yalnızca farklı cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerini onaylamaları nedeniyle barışçıl amaçlarla toplanma ve dernek kurma hakkının kullanımını kısıtlamak için kullanılmamasını sağlayacaktır;
- C. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı sebeplerle, barışçıl amaçlarla toplanma ve dernek kurma hakkının kullanılmasını hiçbir koşulda engelleyemez ve bu haklarını kullanan kişilere karşı şiddet veya tacize yönelik yeterli polis ve diğer fiziki korumayı sağlayacaktır;

- D. Söz konusu korumayı sağlamaları için emniyet yetkililerine ve ilgili diğer yetkililere eğitimler ve farkındalığı artırıcı programlar sunacaktır;
- E. Gönüllü derneklere ve gruplara yönelik bilgilendirme kurallarının uygulamada, cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği konuları üzerinde duran bu tür derneklere ve gruplara ya da bunların üyelerine yönelik olarak ayrımcılık gözetilen etkileri olmamasını sağlayacaktır.

İLKE 21: DÜŞÜNCE, İNANÇ ve DİN ÖZGÜRLÜĞÜ HAKKI

Cinsel yönelimlerine veya cinsiyet kimliklerine bakılmaksızın herkesin düşünce, inanç ve din özgürlüğü vardır. Bu haklar, cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği temelinde kanunların eşit olarak korunmasını engelleyen veya ayrımcılık yapan kanunları, politikaları ya da uygulamaları haklı göstermek için Devlet tarafından kullanılamaz.

Devletler;

- A. İnançlarına müdahaleden muaf olmak ve inançlarına ilişkin zorlama ya da baskıdan muaf olmaları için cinsel yönelimlerine veya cinsiyet kimliklerine bakılmaksızın yalnızca bu belirtilenler için ya da diğerleri ile ilişkili olarak, kişilerin dini ve dini olmayan inançlarını devam ettirebilmeleri ve uygulayabilmelerine ilişkin haklarını sağlamak üzere gerekli tüm idari, yasal ve diğer önlemleri alacaktır;
- B. Cinsel yönelimler veya cinsiyet kimliği konuları ile ilgili farklı düşüncelerin, görüşlerin ve inançların ifade edilmesi, uygulanması ve teşvik edilmesinin insan hakları ile uyumsuz bir şekilde yapılmamasını sağlayacaktır.

İLKE 6: MAHREMİYET HAKKI

Cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliği ne olursa olsun herkesin keyfi veya yasa dışı müdahaleler olmaksızın aile içi, ev içi veya iletişim ile ilgili mahremiyet hakkı, ayrıca onur ve itibarına yönelik yasa dışı saldırılara karşı ko-

runma hakkı mevcuttur. Mahremiyet hakkı genellikle kişinin cinsel yönelimine veya cinsiyet kimliğine, ayrıca hem kişinin kendi bedenine hem de başkalarıyla girdiği rızaya dayalı diğer ilişkilere dair kararları ve seçimleriyle ilişkili bilgi açıklama veya açıklamama seçimini içerir.

Devletler:

- A. Devletler cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliği ne olursa olsun herkesin keyfi müdahale olmaksızın kişisel alan, mahrem kararlar ve erişkin yaşta kabul edilen kişiler arasında rızaya dayalı cinsel ilişki de dahil olmak üzere insan ilişkilerine sahip olması için gerekli tüm yasal, idari ve diğer önlemleri alacaktır;
- B. Erişkin yaşta ve aynı cinsiyette kişiler arasında rızaya dayalı cinsel etkinliği cezalandıran tüm yasaları kaldıracak ve hem aynı cinsiyet hem farklı cinsiyetler arasındaki cinsel etkinlik için aynı yaş sınırının kullanılmasını sağlayacaktır;
- C. Genel olarak uygulanan cezai ve diğer hükümlerin erişkin kabul edilen yaştaki aynı cinsiyetten kişiler arasında yaşanan rızaya dayalı cinsel etkinliği fiili olarak cezalandırmakta kullanılmamasını sağlayacaktır;
- D. Cinsiyet kimliğinin kılık kıyafet, konuşma, üslup da dahil her tür ifadesini yasaklayan veya cezalandıran veya bireylerin cinsiyet kimliklerini ifade etmek üzere bedenlerinde değişiklik yapma fırsatı vermeyen yasaları kaldıracaktır;
- E. Gözaltında tutulma nedeni, erişkin kabul edilen yaşta kişiler arasında rızaya dayalı cinsel etkinlikle veya cinsel kimlikle ilişkili olan gözaltında bulunan veya cezai bir hüküm nedeniyle tutuklu bulunan kişileri serbest bırakacaktır;
- F. Kişilere cinsel yönelim veya cinsel kimlikle ilgili olarak kime, nasıl ve ne zaman bilgi vereceği yönünde hak tanıyacak ve tüm kişileri keyfi veya istenmeyen açıklamalara veya böylesi bilgilerin başkalarına açıklanması tehdidine karşı koruyacaktır.

ATÖLYE ÇALIŞMALARI /“SİĞİNMA HAKKI VE MÜLTECİ LGBT’LERİN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ ” ATÖLYESİ

“Sığınma Hakkı ve Mülteci LGBT’lerin Sorunları ve Çözüm önerileri ” atölyesi öncelikli olarak 3 sorun üzerine odaklandı. “Sığınma hakkına erişim”, “Yabancılar Kanunu’nda özel ihtiyaç sahibi gruplar içinde LGBT’lerin sayılmaması” ve “uydu kentlerin özeldde kamu görevlilerinin homofobik-transfobik tutum ve davranışları”:

Türkiye’de mülteci LGBTlerin en temel sorunlarından biri “sığınma hakkına erişim sorunu”. İrandan gelen LGBT mültecilerin nispeten kendi ağları sayesinde bilgiye erişimleri mümkün olmakla birlikte, Türk mevzuatına ilişkin bilgiye erişim sorunu sığınma hakkının kullanımını olumsuz yönde etkileyebiliyor. Devlet bilgilendirme yükümlüğünü yerine getirmiyor.

Yabancılar Kanunu’nda özel ihtiyaç sahibi gruplar içinde LGBT mültecilerin sayılmıyor olması, LGBT mültecilerin hizmetlere erişimini olumsuz yönde etkiliyor.

Türkiye’de özellikle mültecilerin geçici olarak kaldıkları “uydu kentlerin” muhafazakar yapısı ve mültecilik alanında çalışan kamu görevlilerinin homofobik-transfobik ayrımcı tavırlarından dolayı LGBT mülteciler gizlenmek zorunda kalabiliyorlar.

Türkiye vatandaşı LGBT’lerin her alanda yaşadıkları sorunlara ek olarak mülteci olmak üzerinden spesifik olarak yukarıdaki üç sorun LGBT mültecilerin hayatlarını zorlaştırıyor.

Öneriler:

- Cinsel yönelime veya cinsiyet kimliğine dayalı haklı nedenlere dayanan bir zulüm korkusunun, mülteci statüsü ve sığınma talebinin kabul edil-

mesi için bir sebep olarak kabul edilmesini sağlamak üzere mevzuatın gözden geçirilmesi için savunuculuk

- Politika ve uygulamadaki cinsel yönelim ya da cinsiyet kimliğine dayalı olarak sığınmacılara karşı ayrımcı uygulamaların izlenmesi ve raporlanması
- LGBT mültecilerin sığınma mevzuatına ilişkin bilgiye erişimlerini sağlayacak bilgilendirme faaliyetleri ve dokümanları hazırlanması,
- Mültecilerin birbirleri güçlendirebilecekleri ağların yaratılması ve desteklenmesi
- Yasalarda özel ihtiyaç sahibi ve hassas gruplar içinde (cinsel saldırı mağdurları) LGBT'ler sayılmıyor olmasına rağmen LGBT mültecilerin hizmetlere erişimini sağlamak ve kamu yetkililerini zorlamak.
- LGBT mültecilerin sorunları konusunda bu alanda çalışan sivil toplum örgütlerine ve avukatlara yönelik insan hakları eğitimleri yapılabilir. Barolarla işbirliği içinde çalışabiliriz
- Mültecilerin adli yardımdan faydalanabilmeleri için savunuculuk faaliyetleri yürütmek ve bu alanı zorlamak.
- LGBT mülteci kabul eden ülkelerin elçiliklerine yönelik lobi faaliyetleri ile süreci hızlandırmalarını sağlamak.

23: İLTİCA HAKKI

Herkesin, cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine ilişkin zulüm de dahil olmak üzere zulümden kaçmak için diğer ülkelerden sığınma talep etme ve bu ülkelerde sığınma hakkı vardır. Bir Devlet, cinsel yönelime veya cinsiyet kimliğine dayalı olarak kişinin haklı nedenlere dayanan işkence ve zulüm korkusu ile veya başka türde herhangi bir zalimane, insanlık dışı ya da küçük düşürücü bir muamele veya cezalandırma ile karşılaşacağı herhangi bir başka Devlete söz konusu kişiyi gönderemez, sınır dışı veya iade edemez.

Devletler;

- A. Cinsel yönelime veya cinsiyet kimliğine dayalı haklı nedenlere dayanan bir zulüm korkusunun, mülteci statüsü ve sığınma talebinin kabul edilmesi için bir sebep olarak kabul edilmesini sağlamak üzere mevzuatı gözden geçirecek, değiştirecek ve yürürlüğe koyacaktır;
- B. Hiçbir politika veya uygulamanın, cinsel yönelim ya da cinsiyet kimliğine dayalı olarak sığınmacılara karşı ayrımcılık içermemesini sağlayacaktır;
- C. Hiç kimsenin, cinsel yönelimi veya cinsiyet kimliğine dayalı olarak haklı nedenlere dayanan işkence ve zulüm korkusu ile veya başka türde herhangi bir zalimane, insanlık dışı ya da küçük düşürücü bir muamele veya cezalandırma ile karşılaşacağı herhangi bir devlete gönderilmemesini, sınır dışı veya iade edilmemesini sağlayacaktır.

